

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Barbora Ungrová

Poruchy chování u dětí v náhradní rodinné péči

Olomouc 2018 vedoucí práce:

Mgr. Pavla Andrysová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Poruchy chování u dětí v náhradní rodinné péči“ vypracovala samostatně a použila jsem jen uvedeníh pramenů a literatury.

V Olomouci dne 20. dubna 2018

Poděkování

Děkuji Mgr. Pavle Andrysové, Ph.D. za její podněty a rady, které mi jako vedoucí bakalářské práce poskytovala při jejím zpracování.

Děkuji rodinám, s nimiž jsem prováděla výzkum pro tuto práci.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Barbora Ungrová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Pavla Andrysová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Poruchy chování u dětí v náhradní rodinné péči
Název v angličtině:	Behavioural disorders of children in alternative family care
Anotace práce:	<p>Cílem této práce je komplexně zachytit problematiku především nespecifických poruch chování u dětí v náhradní rodinné péči. Tomuto cíli je podřízena i struktura práce, která má dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část nabízí ve čtyřech hlavních kapitolách stručný a jasný vhled do terminologie poruch chování i náhradní rodinné péče. Vysvětluje především nespecifické poruchy chování, specifické poruchy učení s ohledem na jednotlivá vývojová období dítěte. Praktická část se opírá o výsledky kvantitativního výzkumu, který je zaměřen na nespecifické poruchy chování u dětí v konkrétních dvou rodinách náhradní péče v Karlovarském kraji. Byly použity metody polostrukturovaného rozhovoru, analýzy, komparace a syntézy.</p>

Klíčová slova:	nespecifické poruchy chování, specifické poruchy učení, náhradní rodinná péče, vývojová období
Anotace v angličtině:	The aim of this thesis is to comprehensively capture the issues of non-specific behavioral disorders in children living in replacement family care. The structure of this thesis is affected by this goal – it consists of two parts, theoretical and practical one. The theoretical part is made by four chapters, offering a brief and clean insight into the terminology of behavioral disorders and replacement family care. It primarily explains non-specific behavioral disorders and specific learning disorders, taking the child's age into account. The practical part is based on the result of quantitative research, which is focused on non-specific behavioral disorders in children in specific two replacement care families in the Karlovy Vary region. Methods of semi-structured interview, analysis, comparison and synthesis were used.
Klíčová slova v angličtině:	non-specific behavioral disorders, specific learning disorders, alternative family care, developmental periods
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Rozhovor s pěstounem R1 Příloha č. 2: Rozhovor s dítětem v pěstounské péči R2 Příloha č. 3: Rozhovor s pěstounem R3 Příloha č. 4: Rozhovor s dítětem v pěstounské péči R4
Rozsah práce:	75 stran
Jazyk práce:	čeština

Obsah

Úvod	8
Teoretická část	9
1 Poruchy chování	9
1.1 Terminologické pojetí poruch chování	9
1.2 Faktory zvyšující pravděpodobnost vzniku poruch chování.....	11
1.3 Klasifikace poruch chování	13
1.4 Některé nespecifické poruchy chování	15
1.5 Možnosti práce s dětmi s poruchou chování	24
2 Specifické poruchy učení.....	25
2.1 Terminologické pojetí specifických poruch učení	25
2.2 Etiologie specifických poruch učení	26
2.3 Druhy specifických poruch učení.....	27
2.4 Obecná doporučení pro reedukaci specifických poruch učení.....	30
3 Vývojová období.....	31
3.1 Terminologické pojetí vývojového období	31
3.2 Vybraná vývojová období	32
3.3 Vývojově podmíněné změny poruchového chování	35
4 Náhradní rodinná péče	37
4.1 Terminologické pojetí náhradní rodinné péče.....	37
4.2 Historický vývoj náhradní rodinné péče a obecně péče o dítě.....	38
4.3 Formy náhradní rodinné péče.....	41
4.4 Proces zprostředkování náhradní rodinné péče	47
Praktická část.....	50
5 Design výzkumu	50
6 Analýza výsledků výzkumu.....	54

6.1 Interpretace výsledků	62
7 Diskuze	66
Závěr	68
Seznam odborných zdrojů	69
Seznam zkratk.....	72
Seznam tabulek.....	73
Seznam obrázků.....	74
Seznam příloh.....	75
Přílohy	76

Úvod

Podle výzkumu MPSV, který probíhal v letech 2010-2011, aby zmapoval vývoj dětí a jejich potřeb v náhradní rodinné a ústavní péči, v České republice vyrůstá zhruba 1 % dětí mimo vlastní rodinu. Bohužel jejich rodiče je nemohou, nechtějí nebo nezvládají vychovávat sami. Mluvíme o tzv. sociálních sirotcích. Pouze 1-2 % jsou skutečnými sirotky a jsou pak odsouzeny prožívat část nebo celé dětství, dospívání v náhradní péči.¹

Děti přicházející do náhradní rodinné péče prošly zanedbáváním, týráním nebo zneužíváním. Častým důvodem k umístění dětí bývá alkoholismus, trestná činnost rodičů. Toto jednání pak většinou vede k poruchám chování i u dětí při vytváření základního citového pouta. Mají problémy rozumět svým emocím a zvládat je, nejsou schopny dostatečně regulovat své chování, jsou impulzivní a agresivní.

Problematika náhradní rodinné péče je ve společnosti aktuální a velmi citlivé téma. Na jedné straně se totiž snažíte zajistit dítěti, kterému bylo ubližováno, prostředí, které je co nejvíce podobné rodinnému, ale na straně druhé musíte počítat s tím, že se projeví některé poruchy chování jako je lež, krádež a jiné. Chtěla jsem do této problematiky nahlédnout hlouběji, a tak téma mé bakalářské práce zní **Poruchy chování u dětí v náhradní rodinné péči**.

Cílem této práce je komplexně zachytit problematiku především nespecifických poruch chování u dětí v náhradní rodinné péči. Tomuto cíli je podřízena i struktura práce, která má dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část nabízí ve čtyřech hlavních kapitolách stručný a jasný vhled do terminologie poruch chování i náhradní rodinné péče. Vysvětluje především nespecifické poruchy chování, specifické poruchy učení s ohledem na jednotlivá vývojová období dítěte. Praktická část se opírá o výsledky kvantitativního výzkumu, který je zaměřen na nespecifické poruchy chování u dětí v konkrétních dvou rodinách náhradní péče v Karlovarském kraji. Byly použity metody polostrukturovaného rozhovoru, analýzy, komparace a syntézy.

¹ PTÁČEK, [Radek, Hana KUŽELOVÁ a Libuše ČELEDVÁ]. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. ISBN 9788074210402.
Dostupné na: https://www.mpsv.cz/files/clanky/13150/nahradni_pece.pdf

Teoretická část

1 Poruchy chování

Problematika poruch chování je velmi široká a zasahuje do oblastí několika vědních oborů jako je například psychologie, sociologie, speciální pedagogika a jiné. Následující podkapitoly se snaží jednak vymezit terminologii související s poruchami chování, jednak popsat faktory, které zvyšují pravděpodobnost vzniku či rozvoje poruch chování. Zároveň klasifikuje poruchy chování a charakterizuje možnosti práce s dětmi s poruchami chování se zaměřením na prevenci.

1.1 Terminologické pojetí poruch chování

„Schopnost dodržovat společenská pravidla souvisí s rozvojem psychických předpokladů.“² Poruchy chování jsou jinými slovy určité odchylky od společenských norem. Člověk nedokáže respektovat pravidla chování na úrovni svého věku, jeho chování se stává ve společnosti nežádoucí, nechtěné, nepříjemné a to nejen u dospělých, či mladistvých, ale i u malých dětí.

Zejména u dětí je velmi důležitým aspektem věk. Některé odchylky od normy mohou být ve vývoji dítěte zapříčiněné bujnou fantazií, či neuvědomováním si určitých skutečností. Nicméně platí, že každé dítě by mělo být adekvátně k svému věku schopno respektovat normy, tedy psaná i nepsaná pravidla chování. *„Poruchami chování se v psychiatrické a psychologické terminologii dnes obvykle myslí takové jednání dětí, které kdyby se objevilo u mladistvých nebo dospělých, by už bylo hodnoceno jako přestoupení zákona (nebo jiné vážnější provinění) a bylo by podle toho i náležitě trestáno.“³* Jinak řečeno, pokud dítě

² FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 128. ISBN 978-80-7387-014-0.

³ DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997, s. 117. ISBN 8071695874.

nedokáže v průběhu vývoje rozlišit vhodné způsoby chování pro dané situace, není schopné dodržovat společenská pravidla, lze jeho jednání označit poruchou chování. V takových případech lze vysledovat obecnější znaky:

- nerespektování platné společenské normy
- neschopnost navazovat a udržovat sociální vztahy
- určitá bezohlednost vůči okolí
- zaměřenost na uspokojování vlastních potřeb bez ohledu na druhé
- chybějící svědomí a pocit viny.

Mezinárodní klasifikace nemocí uvádí následující dělení:

- porucha chování vázaná na vztahy k rodině
- nesocializovaná porucha chování
- socializovaná porucha chování
- opoziční vzdorovité chování
- jiné poruchy chování a porucha chování nespecifikovaná.

Poruchy chování nemají jednotnou příčinu. Často vznikají spojením osobnostních rysů dítěte a výchovných vlivů. Právě proto je musíme diagnostikovat s ohledem na individualitu dítěte i s ohledem na všechny vlivy z období prenatalního, perinatálního nebo postnatálního období.⁴

⁴ DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997, s. 117. ISBN 8071695874

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 128-129. ISBN 978-80-7387-014-0.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, s. 85. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. Praha: Portál, 2004, s. 779-780. ISBN 8071788023.

Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů*, 2014. [cit. 2017-11-05]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>

1.2 Faktory zvyšující pravděpodobnost vzniku poruch chování

„Příčiny vzniku a rozvoje poruch chování jsou multifaktoriální.“⁵ Jinak řečeno, působí zde řada faktorů jednak z oblasti biologické, jednak z oblasti psychické a sociální. Jejich vzájemná interakce zvyšuje pravděpodobnost vzniku nebo rozvoje poruch chování.⁶

Biologické faktory

Mezi nejdůležitější biologické faktory patří určitě pohlaví a věk. Podle tohoto hlediska se odborníci shodují v tom, že k poruchám chování dochází častěji u mužského pohlaví. Věk ovlivňuje poruchy chování zejména v období pubescence a později. Vliv se může projevit ve spojení s hyperkynetickými poruchami již kolem pátého věku.

Mezi biologické faktory řadíme i vrozený temperament, způsob reakce na určitý podnět. Poruchy chování se tak s větší pravděpodobností mohou objevit u těch, kteří jsou impulzivní a projevují nižší míru frustrační tolerance.

Mentální schopnosti jako další biologický faktor úzce souvisí se školními neúspěchy, které mohou vygradovat právě v poruchu chování jako je např. záškoláctví či lhaní projevující se jak u dětí podprůměrných rozumových schopností, tak i u dětí s nadprůměrnou inteligencí.

Mezi závažnější biologické faktory určitě patří i narušená funkce centrální nervové soustavy, tedy ADHD a ADD, které navíc mohou být spojeny s větší agresivitou.⁷

Psychické faktory

Psychické faktory velice úzce souvisí s motivací, stimulací a potřebami dítěte, protože pocíťovaná nuda může být právě spouštěčem poruch chování. Není-li potřeba bezpečí, jistoty, sounáležitosti a lásky uspokojena, existuje velká pravděpodobnost, že se u dítěte projeví porucha chování.

Platí to i pro potřebu seberealizace patřící mezi tyto psychické faktory. Pokud není tato potřeba naplněna, hrozí navázání se na partu, která se jeví jako asociální, nebo antisociální. Seberealizace totiž souvisí s prostředky dosahování cílů. Právě proto dítě v asociální

⁵ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 129. ISBN 978-80-7387-014-0.

⁶ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 129. ISBN 978-80-7387-014-0.

⁷ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 130. ISBN 978-80-7387-014-0.

či antisociální partě vykazující poruchy chování často dosahuje svých cílů prostřednictvím krádeže, lhaní apod.⁸

Sociální faktory

Život v nevhodném, nepodnětném rodinném prostředí vyvolává riziko nežádoucích způsobů chování. Právě proto mezi nejdůležitější sociální faktory řadíme rodinu, ve které si dítě utváří vzorce chování. Pokud se zde vyskytuje rizikové chování a rodiče se sami dopouštějí asociálního nebo antisociálního chování, tak je velká pravděpodobnost, že dítě se bude do budoucna chovat podobně. Je-li rodina dysfunkční, děti bývají velice často psychicky deprivované, a tak se častěji dopouštějí například útěků z domova apod. V souvislosti s rodinou je nutné zmínit i syndrom CAN, tedy syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, který může být spojený s rozvojem poruch chování u dítěte.

Mezi sociální faktory řadíme prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Může jít o rodiče, které neplní svou roli. Jsou například emočně chladní, nebo fungují spíše jen formálně, nevymezují žádoucí hodnoty, normy chování. Nebo naopak jsou příliš tolerantní, delikventní chování je pro ně vhodné, žádoucí. Jmenujme i prostředí ve větších městech s vysokou anonymitou. Právě tady se objevují poruchy chování častěji. Dítě se totiž pohybuje ve vyloučených lokalitách, anonymních sídlištích a často je tento jeho pohyb spojen právě s rizikovým chováním.

Podobně jako dysfunkční rodina, tak i vliv vrstevnických skupin a part může být spouštěčem rizikového chování. Poruchy chování bývají zapříčiněny právě kombinací dysfunkční rodiny a party. Jestliže se dítě pohybuje ve skupině s asociálním či antisociálním chováním, tak se zvyšuje riziko projevení poruchového chování a dítě může dovést například ke zneužívání návykových látek či delikvenci.⁹

⁸ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 130. ISBN 978-80-7387-014-0.

⁹ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 131. ISBN 978-80-7387-014-0.

1.3 Klasifikace poruch chování

Odborníci pojmenovávají poruchy chování a snaží se o jejich co nejjasnější klasifikaci s ohledem na nejrůznější hlediska. Pro potřeby této bakalářské práce jsou jmenovány pouze některá hlediska.

Poruchy chování se dají dělit podle stupně jejich závažnosti, kdy se sleduje, do jaké míry jsou tyto odchylky od normy pro společnost závažné. Poruchy chování pak můžeme rozdělit na:

Disociální poruchy chování

Můžeme je popsat jako nespolečenské nebo nepřiměřené způsoby chování. Jinými slovy se jedná o drobné společenské odchylky od normy, které nejsou pro společnost nijak závažné a mohou jimi být např. lhaní, vzdorovitost aj. Tyto poruchy mají přechodný ráz, mohou být spojené s určitým vývojovým obdobím, např. období pubescence, či s různými dysfunkcemi jako je např. ADHD. Obvykle jsou disociální poruchy chování zvládnutelné běžnými pedagogickými prostředky na půdě školy a ve většině případů není již potřeba speciálních institucí, metod ani prostředků. Pokud se tyto poruchy odhalí včas a dojde k jejich nápravě, tak už se nikdy nemusí projevit.¹⁰

Asociální poruchy chování

Asociální poruchy chování jsou již závažnější a jsou do určitého stupně nebezpečné pro společnost. V tomto případě se jedná o výraznější odchylky od normy, jako jsou např. útěky z domova, záškoláctví a s tím spojené další rizikové chování. V tomto případě je jednání jedince závažnější pro něho samotného než pro společnost. Poruchy chování mají většinou dlouhodobější charakter a nelze je zvládnout jen běžnými prostředky jako disociální poruchy chování, ale je nutná spolupráce specializovaných institucí a odborníků.¹¹

¹⁰ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 132. ISBN 978-80-7387-014-0.

¹¹ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 132. ISBN 978-80-7387-014-0.

Antisociální poruchy chování

Jak již z názvu vyplývá, jedná se o poruchy chování velmi závažné, protispolečenské. Vykazují vysokou míru společenské závažnosti a nebezpečnosti, jsou totiž spojené s porušováním norem a zákonů. Tomuto chování většinou předchází chování asociální, například závislost. Většinou pak následuje antisociální chování, za něž považujeme veškerou kriminální činnost a delikvenci. Antisociální poruchy chování jsou vždy řešeny nějakými sankcemi. Ty jsou spojeny s pobytem ve specializovaných zařízeních, jimiž jsou např. zařízení zajišťující ústavní či ochranou výchovu nebo věznice pro mladistvé.¹²

Také další klasifikace srozumitelně vymezují jednotlivé poruchy chování. Pokud zohledníme dominantní složky osobnosti, pak můžeme hovořit o neurotickém dítěti, dítěti s poruchou osobnosti, dítěti sociálně nepřizpůsobivém a dítěti s nižšími rozumovými schopnostmi.

Další možné dělení podle míry vznětlivosti je na agresivní a neagresivní poruchy chování. U agresivních poruch se jedná o závažnější, násilné porušování a omezování práv ostatních, a spadá sem např. vandalismus či šikana. U neagresivních poruch chování sice dochází k odchýlkám od normy, ale nikoliv k agresivitě, proto se jedná o lehčí formu poruchy, patří sem například lhaní.¹³

¹² FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 133. ISBN 978-80-7387-014-0.

¹³ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 132. ISBN 978-80-7387-014-0.

HUTYROVÁ, Miluše. *Etopedie pro výchovné pracovníky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 21. ISBN 80-244-1190-3.

1.4 Některé nespecifické poruchy chování

Všechny poruchy chování jsou uvedené v Mezinárodní klasifikaci nemocí. V této kapitole budou zmíněny jen ty nejčastěji se objevující nespecifické poruchy chování. Poruchy chování často úzce souvisejí s negativním prostředím a negativními vztahy v rodině či se školními problémy. K nespecifickým poruchám chování se řadí například lhaní, záškoláctví, krádeže, agresivita a další.¹⁴

Vzdorovitost

Vzdorovitost je považována za společensky méně závažnou poruchu chování. Pro některá vývojová období je dokonce přirozeným a charakteristickým jevem. Velice často úzce souvisí s nepřiměřeným výchovným prostředím, kde jsou na dítě kladeny vysoké nároky. Vzporovitost se projevuje buďto jako pasivita a nečinnost dítěte, nebo jako agresivita až destruktivita. S touto poruchou chování úzce souvisí například útěky a záškoláctví. Pokud zjistíme pravou příčinu vzdorovitosti, pak můžeme ve většině případů tento problém chování řešit pomocí odměn a trestů.¹⁵

Lhaní

Lhaní je považováno za nejmírnější formu poruch chování. Často bývá uváděno jako první, protože je obvykle součástí ostatních nepříznivých projevů, které do oblasti nespecifických poruch chování spadají. Ovšem ne vždy všechny nepravdy můžeme označovat jako lež. Tady je totiž důležitý individuální přístup s ohledem na věk dítěte, neboť v určitých vývojových fázích se projevuje lež pokaždé jinak. U dětí předškolního věku se jedná o smyšlenku, protože jim splývají hranice skutečnosti a fantazie. Pokud se však smyšlenky objeví u dětí starších, tak se může jednat o dítě emočně labilní, infantilní, či dítě se sníženými rozumovými schopnostmi. Za bájnou lež můžeme považovat dlouhé, až nereálné příběhy, ve kterých je samotné dítě většinou hlavním hrdinou. Tuto lež využívá dítě k tomu, aby na sebe strhlo pozornost. Obvykle je bájná lež spojena s věkovými kategoriemi až do puberty, tedy zhruba do jedenácti let. V pozdějším věku může být tato lež spojena s některou psychickou

¹⁴ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 133. ISBN 978-80-7387-014-0.

¹⁵ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 136. ISBN 978-80-7387-014-0.

poruchou. O pravé lži můžeme hovořit až tehdy, kdy je dítě schopno chápat pravidla mezilidských vztahů a sžít se s nimi, což je přibližně od mladšího školního věku.¹⁶

Lhaní tedy můžeme označit jako poruchu až tehdy, je-li vědomá, úmyslná a sleduje nějaký cíl. U této poruchy chování je důležitá frekvence, účel a důsledky, podle nichž posuzujeme závažnost lhaní. Podle závažnosti pak vyhodnocujeme, zda se jedná o chování disociální, asociální či až antisociální. Lži nikdy nesmíme přehlížet, protože se může jednat o důležitý signál dalšího možného nepříznivého vývoje jedince. Lhaní ve skutečnosti funguje jako obranný mechanismus osoby, která chce uniknout z momentální nepříjemné situace a nedokáže ji řešit jinak. Lhaní ve velké většině však nezpůsobuje strach z trestu, nýbrž prostá obrana sama sebe před těmi, k nimž má dítě respekt, a před sebou samým. Matějček ve své publikaci uvádí, že zapírání a vylouvání tvoří zhruba 90 % všeho lhaní u dětí školního věku.¹⁷ Školáci se často vylouvají nebo zapírají skutečnosti ohledně školy, úkolů, známek a poznámek.¹⁸

Když už víme, proč dítě lže, je potřeba zmínit, co dělat, aby nelhalo. Především by nám nemělo jít o potlačení lži, ale spíše lež učinit zbytečnou. Pokud bychom se snažili dítěti vinu prokázat, tak spíše v něm posílíme jeho obranné tendence. Autoři Dytrych a Matějček ve své knize uvádějí, že se osvědčuje, když člověk dokáže říci něco ve smyslu: „Ty víš sám nejlépe, jak to bylo. Já také něco tuším. Nemusíme o tom teď mluvit, ale je potřeba to celé nějak napravit.“¹⁹ Při řešení lhaní má náprava a pomoc dvě složky. Jedna složka zabráňuje opakování lhaní pomocí trestu, který napravuje škody a smývá vinu z viníka. Druhá složka má za úkol povzbudit a posílit společností žádané postoje.²⁰

¹⁶ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, s. 93-94. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.

¹⁷ MATĚJČEK, Zdeněk a Petr RÁČEK. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Editor Jarmila KLÉGGROVÁ. Praha: Portál, 2011, s. 300-302. ISBN 978-80-262-0000-0.

¹⁸ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, s. 94-95. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 135-136. ISBN 978-80-7387-014-0.

DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997, s. 118-119. ISBN 8071695874.

MATĚJČEK, Zdeněk a Petr RÁČEK. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Editor Jarmila KLÉGGROVÁ. Praha: Portál, 2011, s. 300-309. ISBN 978-80-262-0000-0.

¹⁹ DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997, s. 118-119. ISBN 8071695874.

²⁰ DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997, s. 120-121. ISBN 8071695874.

Záškoláctví

Záškoláctví je v současnosti jeden z nejčastějších a nejzávažnějších problémů, a to jak u základního, tak i u středního vzdělávání. Bývá s ním spojená častá absence a to je jeden z nejčastějších důvodů nedokončení základního vzdělávání. Za záškoláctví považujeme úmyslné zameškávání vyučování, kdy žák ve většině případů bez vědomí rodičů nechodí do školy. Příčin záškoláctví může být několik, např. se může jednat o nechuť k učení a celkově ke školní práci nebo o nějaké poruchy vztahů v kolektivu nebo se může jednat o strach z učitele, ze spolužáků a ze školy obecně. Nejčastější příčiny záškoláctví jsou zhruba tři - negativní vztah ke škole, vliv rodinného prostředí a trávení volného času spojené s vlivem party.

Záškoláctví může být buďto impulzivní nebo účelové, plánované jednání. Často samotné záškoláctví začíná jako impulzivní rozhodnutí, ale nakonec se z něj stává účelové. Pokud se jedná o impulzivní záškoláctví, tak dítě dopředu neplánuje, že nepůjde do školy, ale reaguje náhle, ve zkratku. Za účelové záškoláctví považujeme takové jednání, když se dítě chce vyhnout nějakému testu či zkoušení, ale také neoblíbeným předmětům nebo učitelům.²¹

Řešením je snaha rodiče své dítě pochopit a nemyslet si, že je bezcitné, když dělá, jako by se nic nestalo. Dítě se totiž bálo po celou dobu, co rodičům lhalo a podvádělo je. Nyní už nemá co zatajovat, skrývat, a čeká jen co bude následovat. Pokud jsme schopni dítě pochopit, pak přichází na řadu zjištění motivu záškoláctví. „*Pomoc a náprava pak spočívají v odstranění příčin, což znamená obvykle dlouhodobý proces a vyžaduje účinnou spolupráci všech zúčastněných.*“²² Rodiče především musí přizpůsobit své nároky a očekávání možnostem dítěte a také se snažit prostřednictvím posilovacích a otužovacích postupů o větší odolnost dítěte vůči frustraci a lepší sebeovládání.²³

Útěky z domova

O útěcích z domova hovoříme jako již o závažnější formě poruchy chování, která se dá považovat za asociální. Charakteristickým znakem je tendence někam utéct v zátěžových

²¹ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, s. 97. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.

DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997, s. 124-125. ISBN 8071695874.

²² DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997, s. 125. ISBN 8071695874.

²³ DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997, s. 125-126. ISBN 8071695874.

situacích. Obecně útky mohou být projevem psychického onemocnění nebo mohou být způsobeny nevhodným prostředím, kde se vyskytují negativní jevy. Útky můžeme rozdělit na dva typy, a to na útěk jednorázový, který byl impulzivní a dítě jednalo ve zkratu, nebo na útěk připravovaný a plánovaný. Oba tyto typy mívají jinou motivaci, a proto je potřeba i odlišný přístup a řešení. K prvnímu typu, tedy impulzivnímu útěku velice často dochází, když se dítě obává ponížení a zahanbení před kýmkoliv mu milým. Takže podobně jako u lhaní se zde jedná o určitý obranný mechanismus. Jindy se ale může jednat o pomstu či projev vzdoru směrem k vychovatelům. Tento typ útěku se často objevuje u dětí s ADHD. Jelikož se nejedná o plánovaný útěk, tak dítě není připravené a nemá plán kam se ukrýt, proto se velmi často schovává někde v domě, u příbuzných či známých nebo u kamarádů. Při druhém typu útěku, který je dopředu připravovaný a plánovaný, již není tak snadné dítě nalézt. Motivace dítěte totiž může být různá, a to např. pomsta nebo akt vzdoru vůči vychovatelům, únik z prostředí, které se dítěti jeví jako nesnesitelné nebo se může jednat o útěk za svými ideály. Někdy k útěkům dochází z takzvané solidarity s kamarádem, který se na útěk chystá a má k němu své důvody. Jindy pod vlivem naivních představ o životě a světě obecně. Dítě, které svůj útěk plánuje nikdy neutíká bezcílně, vždy utíká za někým, např. k otci, který s nimi nebydlí, k babičce nebo za něčím, např. za hranice země apod.²⁴

U plánovaného typu útěků je nutné vyhledat odbornou pomoc psychologů či psychiatrů. U typu útěků neplánovaných, impulzivních je v první řadě snaha o pochopení pro dítě. Velmi často rodiče rozčílí nebo rozlítostní, že dítě dělá, jako by se nic nestalo. Vysvětlují si to například tím, že dítěti je vše jedno a že je bezcitné. Pravda je ovšem taková, že dítě se bálo po celou dobu, co rodičům lhalo a podvádělo je. Nyní už nemá co zatajovat, skrývat a čeká jen, co bude následovat. Pokud jsme schopni dítě pochopit, pak přichází na řadu zjištění motivu. Dítěti můžeme pomoci pouze tehdy, když odstraníme příčiny, což může být dlouhodobého charakteru a je nutná spolupráce všech zúčastněných. Rodiče především musí, podobně jako u záškoláctví, přizpůsobit své nároky a očekávání možnostem dítěte a také se snažit

²⁴ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 136. ISBN 978-80-7387-014-0.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, s. 102-104. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.

DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997, s. 126-128. ISBN 8071695874.

prostřednictvím posilovacích a otužovacích postupů o větší odolnost dítěte vůči frustraci a lepší sebeovládání.²⁵

Toulky

Skutečné toulky v pravém slova smyslu se v dnešní době vyskytují spíše už jen u některých menšin obyvatelstva. Toulky obvykle souvisí s útekem z domova a se záškoláctvím. Toulání dítěte většinou trvá delší dobu a končí pátráním policie po dítěti. Martínek uvádí ve své knize, že není vzácností, když se děti toulají a nevrací se domů, že školu normálně navštěvují.²⁶ „Toulání bývá často spojeno s negativním vlivem part a skupin s dalšími jinými asociálními a antisociálními poruchami chování.“²⁷ Toulání jako forma asociálního chování, může být podloženo hlubší psychopatií, jako je například citová plochosť, chladnost a bezhraniční chování. Takové dítě nemá citový vztah k lidem ani k místům, kde by se mělo cítit jako doma. Toulání může také u dítěte signalizovat psychickou deprivaci. Když se dítě dopustí toulky, tak je potřeba vyhledat odbornou pomoc a za spolupráce rodiny a odborníků zjistit příčinu toulky. Pokud se již jedná o sekundární poruchy chování, nemůžeme je napravit jinak než společně s primárními poruchami.²⁸

Čachrování

Za čachrování můžeme považovat různé formy vyměňování věcí a obchodování s nimi. Velmi úzce souvisí s podvody a drobnými krádežemi. Jedná se o problémové chování, které se velmi často nepodchytí v počátku a může přerůst právě v krádeže. Rodina si často takového chování všimne, až se začnou ztrácet cennější věci, nebo naopak až se doma najdou cennosti, které jim nepatří. Možné spouštěče této poruchy mohou být dva, a to jeden méně závažný a druhý více závažný. Tím méně závažným je touha zapojit se do kolektivu, zalíbit se, vytáhnout

²⁵ DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997, s. 125-128. ISBN 8071695874.

²⁶ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, s. 104. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.

²⁷ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 136. ISBN 978-80-7387-014-0.

²⁸ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, s. 104. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.

MATĚJČEK, Zdeněk a Petr RÁČEK. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Editor Jarmila KLÉGGROVÁ. Praha: Portál, 2011, s. 314-315. ISBN 978-80-262-0000-0.

DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997, s. 128. ISBN 8071695874.

se před ostatními. Tím více závažným a bohužel mnohem častějším je kompenzace neuspokojivého sociálního prostředí či určitý projev sociální deprivace. Řešit čachrování nelze jen formou trestu pro dítě, ale především by mělo jít o pozitivní ovlivnění celé rodiny a citové oblasti.²⁹

Krádeže

*„Krádež lze vymezit jako porušení normy respektu k vlastnictví jiné osoby, omezení práv druhého člověka či společnosti.“*³⁰ Pro posouzení, zda se jedná o poruchu chování a případně o jak závažnou poruchu, je velmi důležitá záměrnost takového jednání a důvody neboli motivace, které dítě vedly ke krádeži. Dále je potřeba brát v potaz věk dítěte a tomu odpovídající rozumové schopnosti. O krádeži v pravém slova smyslu můžeme hovořit až tehdy, kdy je dítě schopno chápat pojem vlastnictví a krade vědomě a uvědomuje si nesprávnost svého jednání. Krádež bývá ukazatelem pro možné budoucí delikvence. Může být neplánovaná, impulzivní, kdy dítě, často mladšího školního věku, podlehnou touze něco vlastnit.

Druhým typem je krádež plánovaná, což už je závažnější prohřešek a objevuje se spíše u dětí staršího školního věku. K nejčastějším vlivům patří rodinné prostředí, parta vrstevníků a postavení dítěte v kolektivu. I v dnešní době můžeme hovořit o naučeném chování z rodiny, kdy jsou děti za krádeže odměňovány, protože v jejich subkultuře není krádež žádný přečin. Někdy ale dítě vede ke krádeži vlastní neutišitelná touha po něčem, což může souviset s neuspokojováním základních potřeb dítěte. Takové dítě chce někam patřit a hledá útěchu v partě, když ji nenalézá v rodině. Dalším důvodem může být zneužívání dítěte rodiči pro uspokojení svých potřeb. Dále se můžeme setkat s dítětem, které má nižší rozumové schopnosti a nechává sebou manipulovat.

Mezi nejzávažnější poruchy chování patří opakované krádeže v partě, kdy je zloděj podporován členy party. Tyto krádeže v partě často úzce souvisí se zneužíváním návykových látek.³¹

²⁹ MATĚJČEK, Zdeněk a Petr RÁČEK. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Editor Jarmila KLÉGRVÁ. Praha: Portál, 2011, s. 315-316. ISBN 978-80-262-0000-0.

³⁰ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 137. ISBN 978-80-7387-014-0.

³¹ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 137. ISBN 978-80-7387-014-0.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, s. 96. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. Praha: Portál, 2004, s. 795. ISBN 8071788023.

U krádeží musíme především rozlišovat motivaci činů a závažnost těchto činů. Často motivace krádeže signalizuje problém dítěte. Za prvé můžeme hovořit o tom, když dítě krade pro sebe, což může být spojeno s neuspokojováním potřeb dítěte ze strany rodiny či se jiným způsobem uspokojování potřeb dítě nenaučilo. Dále se setkáváme s tím, že dítě krade pro druhé, což úzce souvisí s potřebou někam patřit a dítě si tak kupuje svou pozici v partě. Někdy může dojít i ke krádežím pro druhé z důvodu šikany. Můžeme setkat i s tím, že dítě krade jen proto, aby se někomu pomstilo, či aby demonstrovalo své kompetence, nebo zažilo pouhý pocit nebezpečí a dobrodružství zároveň. Dalším motivem je parta, kdy dítě krade s partou nebo pro ni. Protože dítě, které si chce svoje postavení v partě udržet, musí splňovat pravidla té dané party.³²

Jak je již výše zmíněno, vždy je důležité znát motivaci a pracovat s ní. Pokud odhalíme krádež, tak musíme počítat s tím, že se dítě nemusí přiznat, protože by to pro něj znamenalo ponížení. Jedná se o velmi podobnou situaci jako například u lhaní. Podobně jako lži jsou i drobné krádeže v rodině určitým výstražným signálem pro rodiče. Tresty jsou v tomto případě možné jen tehdy, když to z viníka smyje vinu a napraví se tím škoda. Jinak je potřeba pracovat na posílení vztahů v rodině a zvýšení frustrační tolerance. Pokud si však dítě díky krádežím kupuje své kamarády, tak mu musíme pomoci, jak si hledat kamarády jinak. Důležité je také změna v přístupu vychovatelů, a to například tím, že dítě nebudou zbytečně vystavovat lákadlům.³³

Agresivita

Slovo agresivita pochází z latinského slova *Aggressivus*, což v překladu znamená postoj či určitou vnitřní pohotovost k agresi nebo také zjednodušeně útočnost. „*V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.*“³⁴ Agresivita je do určité míry charakteristický znak osobnosti. Každý člověk je vybaven určitou mírou agresivity, protože je důležitá pro přežití ve společnosti. Ovšem agresivita jako porucha chování je většinou velmi závažná, protože

³² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. Praha: Portál, 2004, s. 796-797. ISBN 8071788023.

DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997, s. 122. ISBN 8071695874.

³³ DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997, s. 123-124. ISBN 8071695874.

³⁴ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, s. 9. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.

člověk může jednat agresivně v situacích, které by zdravě agresivní člověk přešel bez většího povšimnutí. Agresivita zcela ovládá jedincův život a způsobuje komplikace například v mezilidských vztazích. Pokud dojde k agresivitě, znamená to, že došlo k porušení společenských norem a k omezování práv druhých osob. Jedinci si agresivitou často uspokojují některé potřeby, jako např. potřebu seberealizace. Samotná agresivita může mít různé formy, projevy a rozdílný může být i její motiv. Jedním z projevů agresivního chování je šikana, která se většinou odehrává ve školním prostředí.³⁵

Šikana

Původ slova šikana je z francouzského slova *Chicane*, což v překladu znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování nebo také pronásledování aj. Šikana se někdy může zaměňovat za škádlení a naopak. Je proto velmi důležité tyto dva pojmy rozlišovat a umět je i rozeznat. Šikana je úmyslné, často opakované týrání jedince, skupinou dětí či jednotlivcem, který k tomu používá agresí a manipulaci. K šikaně ve škole často dochází někde v ústraní, například na záchodech nebo v šatnách, kde je přítomná jen oběť a agresor či skupinka agresorů. Někdy ale dochází k šikaně i ve třídě, za přítomnosti ostatních spolužáků. Ti se často nepostaví na stranu oběti ze strachu z agresora, z lhostejnosti nebo se můžeme setkat s tím, že se dokonce k agresorům sami přidají.³⁶

Šikana má různá vývojová stádia, proto když se na šikanu přijde včas, tak je možné jí ještě zabránit, případně zmírnit její následky. Šikana může být buďto nepřímá nebo přímá. Nepřímá je typická tím, že se s obětí nikdo nebaví, že oběť je vyřazena z kolektivu. Někdy se šikana přímá a nepřímá mohou vyskytovat paralelně. Naopak šikana přímá může mít podobu psychického nebo fyzického rázu, často se setkáváme s kombinací obojího. Nedá se vyjádřit, která z nich je horší, ale většina se přiklání k šikaně psychické, protože tu je těžší odhalit.³⁷

Důvody šikany mohou být různé. Jedním z nich je tlak společnosti, v našem případě třídního kolektivu, na chlapce, požaduje se od něj mužnost. Dále touha po moci a přání ovládat

³⁵ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, s. 9. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 137. ISBN 978-80-7387-014-0.

³⁶ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 25-28. ISBN 8071780499.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 128-129. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5309-6.

³⁷ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 28. ISBN 8071780499.

druhého člověka, touha vidět, jak někdo trpí – touha po krutosti. Další z možných důvodů je zvědavost, agresor je jednoduše zvědavý, jak se oběť zachová. S touto možností souvisí i nuda agresora, který šikanuje „jen proto“, že se nudí.³⁸

Aktéři šikany většinou bývají chlapci tělesně zdatní, někdy nadměrně inteligentní jedinci a ti, kteří trpí pocitem méněcennosti. Agresoři chtějí ovládat druhé, dominovat. Jsou snadno urážliví a mají sklony vidět agresi proti své osobě i tam, kde žádná není. Typologie agresorů je:

- agresor hrubý, fyzický
- agresor jemný, kultivovaný
- agresor srandista
- agresor spouštějící ekonomickou šikanu.³⁹

Oběti šikany jsou opět spíše chlapci, ale obětí se může stát prakticky kdokoliv. Typologie obětí je např. oběť na první pohled, jedná se o děti, které na okolí působí jako „slaboši“. Dále oběti vychovávané příliš protektivně, tyto děti byly dlouhou dobu svého života před vším ochraňované. Další skupinou obětí jsou handicapovaní, kteří se stávají velice snadnou obětí. A dále to mohou být učitelské děti.⁴⁰

³⁸ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 28-29. ISBN 8071780499.

³⁹ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 28-29. ISBN 8071780499.

⁴⁰ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 34. ISBN 8071780499.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 164-165. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5309-6.

1.5 Možnosti práce s dětmi s poruchou chování

Rodiče dětí s poruchami chování mohou hledat pomoc hned u několika ministerstev. Jedná se o ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, dále ministerstvo spravedlnosti, zdravotnictví, práce a sociálních věcí. Tyto resorty nabízejí především prevenci, poradenství a případně ústavní či ochranou péči.⁴¹

Včasnou prevencí se leckterým problémům dá předejít, proto je nesmírně důležitá především primární prevence, která působí na celou populaci proti samotnému vzniku poruchy chování. Pokud je u dítěte ohrožený vývoj, a to jak psychický, fyzický tak i sociální, je potřeba se obrátit na instituce a odborníky a zaměřit se již na prevenci sekundární či terciální. Prevence sekundární je směřována ke konkrétním ohroženým skupinám, kde se již nějaké problémy objevují. U sekundární prevence je nezbytné včas vyhledat problém a následně ho začít řešit. Terciální prevence je určena především těm, kteří již propadli patologickému chování, a má zabránit další recidivě a pomoci jim v resocializaci. Na primární prevenci se především podílí rodina, škola společně s výchovným poradcem a školním metodikem prevence, dále školní poradenské pracoviště, kam spadá psycholog, speciální pedagog, sociální pedagog či pedagogický asistent, dále pak se jedná o různá zařízení a organizace volného času, jako jsou střediska volného času, domovy mládeže, základní umělecké školy a mnoho dalších. Odborná pracoviště jako jsou dětský domov, pedagogicko-psychologická poradna, speciálně-pedagogická centra či klinický psycholog jsou na pomyslném rozhraní mezi prevencí primární a sekundární. Sekundární prevencí se zabývají střediska výchovné péče, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, domy na půli cesty a dále také diagnostické ústavy a dětské domovy se školou. Na pomyslném předělu mezi sekundární a terciální prevencí jsou výchovné ústavy. Výhradně do terciální prevence spadají K-centra, A-centra, ochranná výchova a případně výkon trestu odnětí svobody – věznice pro mladistvé.⁴²

⁴¹ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 138. ISBN 978-80-7387-014-0.

⁴² FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 138-141. ISBN 978-80-7387-014-0.

2 Specifické poruchy učení

Domníváme se, že děti s poruchami chování bývají častěji primárně diagnostikované kvůli poruchám učení než kvůli poruchám chování. Předpokládá se totiž, že na základě neúspěchu ve škole často vyvstávají problémy s chováním. Specifické poruchy učení tedy úzce souvisejí s poruchami chování, a proto je zde tato kapitola zařazena. Obsahuje celkem čtyři podkapitoly, kdy první se věnuje vymezení terminologie z oblasti specifických poruch učení. Druhá podkapitola objasňuje stručnou etiologii specifických poruch učení. Cílem předposlední kapitoly je charakterizovat druhy specifických poruch učení. V poslední podkapitole jsou shrnuta obecná doporučení pro reedukaci specifických poruch učení.

2.1 Terminologické pojetí specifických poruch učení

V odborných publikacích se můžeme setkat s označeními, jako například vývojové poruchy učení, specifické poruchy učení či specifické vývojové poruchy. Obecně však platí, že tyto pojmy jsou nadřazeny pojmům jako je dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dále pak dysmúzie, dyspinxie a dyspraxie. Těmito poruchami se zabývá Mezinárodní klasifikace nemocí ve svém oddíle Duševní poruchy a poruchy chování. Specifické poruchy učení bývají označovány jako neočekávaný a nevysvětlitelný jev, který se může objevit u dítěte s průměrnou i nadprůměrnou inteligencí, a bývá charakteristický tím, že dítě je v některé oblasti učení opožděné. Někdy se však poruchy učení odvíjejí od jiných příčin, těmi mohou být např. vnější podmínky či změny na mozku. Obecně lze předpokládat, že osoba s poruchou učení má dysfunkci centrálního nervového systému, ačkoliv se porucha může objevit současně s jiným postižením, případně s jinými vlivy prostředí. Nelze s jistotou tvrdit, že všechny poruchy učení mají biologický základ, ale provázejí člověka až do dospělého věku a objevují se jako vývojově podmíněný projev, proto bývají někdy označovány jako vývojové poruchy učení.⁴³ „*Poruchy*

⁴³ MATĚJČEK, Zdeněk. *Dyslexie: specifické poruchy čtení*. 3. upr. a rozš. vyd. Jinočany: H&H, 1995, s. 23-25 ISBN 808578727X.

SELIKOWITZ, Mark. *Dyslexie a jiné poruchy učení*. Přeložil Andrea CIVÍNOVÁ. Praha: Grada, 2000, s. 11-12 ISBN 8071697737.

Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů*, 2014. [cit. 2018-02-12]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>

*učení jsou souhrnným označením různorodé skupiny poruch, které se projevují zřetelnými obtížemi při nabývání a užívání takových dovedností, jako je mluvení, porozumění mluvené řeči, čtení, psaní, matematické usuzování nebo počítání.*⁴⁴

2.2 Etiologie specifických poruch učení

Pro lepší orientaci v problematice vytvořil Angermaier katalog příčin specifických poruch učení. V tomto katalogu nalezneme celkem čtyři obecné kategorie:

- funkční nedostatky a deficit schopností
- poruchy koncentrace a menší odolnost vůči námaze
- nedostatečné vnější podmínky
- konstituční nedostatky.

První kategorií jsou funkční nedostatky a deficit schopností, kam patří například nižší inteligence, řečové obtíže, nedostatečná schopnost logického myšlení či jednostranné intelektuální nadání, špatná paměť apod. Druhou kategorií jsou poruchy koncentrace a menší odolnost vůči námaze, kam spadá například lenost, nedostatečná schopnost koncentrace, nervozita, nesamostatnost či nepříznivá motivace a další. Třetí kategorii představují nedostatečné vnější podmínky, které se dělí na mimoškolní a školní faktory. Mezi mimoškolní faktory patří zanedbalost ze strany rodiny a chybějící pomoc rodiny při přípravě do školy aj. Do školních faktorů můžeme zařadit roli outsidera, častější změna školního prostředí či častá absence a další. Poslední čtvrtou kategorií jsou konstituční nedostatky, což jsou například poruchy zraku nebo sluchu, opožděný tělesný vývoj, postižení mozku ad. Na těchto příkladech jde vidět různorodost příčin, avšak slouží spíše k lepšímu pochopení problematiky než řešení specifických poruch učení.⁴⁵

⁴⁴ MATĚJČEK, Zdeněk. *Dyslexie: specifické poruchy čtení*. 3. upr. a rozš. vyd. Jinočany: H&H, 1995, s. 24. ISBN 808578727X.

⁴⁵ POKORNÁ, Věra. *Teorie, diagnostika a náprava specifických poruch učení*. Praha: Portál, 1997, s. 71-72. ISBN 80-7178-135-5.

2.3 Druhy specifických poruch učení

Specifické poruchy učení se neprojevují jen chybováním při čtení, psaní či počítání, jak se mnozí domnívají, nesou s sebou plnou řadu jiných problémů. Tyto problémy se objevují v běžném životě dítěte a rodičem či učitelem bývají často opomíjeny. Děti se specifickou poruchou učení tak bývají označovány za nepozorné, líné, často dokonce až za hloupé, či šašky v kolektivu. Tyto děti však mají kvůli poruchám učení poznamenané chování, citový a sociální vývoj a šaškováním se snaží pouze o upoutání pozornosti druhých. Jelikož se tyto děti často střetávají s neúspěchem, tak většina z nich trpí pocitem méněcennosti či nepochopením. Ke specifickým poruchám učení řadíme například dyslexii, dysgrafii, dysortografii či dyskalkulii.⁴⁶

Dyslexie

Dyslexie je porucha čtení a ovlivňuje základní znaky čtení a to rychlost, správnost techniky samotného čtení a také porozumění čtenému textu. Dítě, které má problémy s rychlostí čtení často dlouho slabikuje či hláskuje, nebo naopak čte příliš zbrkle a domýšlí si slova. Pokud se jedná o chybovost při čtení, tak můžeme hovořit o zaměňování písmen, které si jsou tvarově podobné, jako například písmena b, d, p. Někdy děti chybují u zvukově podobných písmen, jimiž jsou například t, d či s, z. Při technice čtení může nastat problém, že dítě si nespojí písmena do slova a následně nemůže provést hláskovou syntézu. Jak dítě rozumí čtenému textu závisí na úrovni předchozích znaků.⁴⁷ „*Pouhé vyšetření čtení je jen jedním z kroků při diagnostice dyslexie.*“⁴⁸

Dysgrafie

„*Dysgrafie je porucha psaní, která postihuje grafickou stránku písemného projevu, tj. čitelnost a úpravu.*“⁴⁹ To můžeme spatřovat v následujících oblastech, jimiž jsou např. nevzhledný celkový písemný projev, často se objevuje škrtnání či přepisování, samotné

⁴⁶ ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD*. 11. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 41. ISBN 978-80-7367-514-1.

⁴⁷ ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD*. 11. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 41-42. ISBN 978-80-7367-514-1.

⁴⁸ ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD*. 11. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 42. ISBN 978-80-7367-514-1.

⁴⁹ ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD*. 11. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 42. ISBN 978-80-7367-514-1.

písmo je buď příliš velké nebo naopak malé a často těžko čitelné. Dítě potřebuje více času na psaní, má obtíže s pamatováním tvarů písmen atd.⁵⁰

Dysortografie

Dysortografie je také porucha týkající se psaní nikoliv však grafické stránky, ale stránky gramatické. Jelikož dítě s dysortografií má problémy při osvojování gramatiky a její aplikaci, tak tato porucha učení postihuje pravopis v podobě dysortografických chyb. Mezi časté chyby patří např. rozlišování krátkých a dlouhých samohlásek či rozlišování slabik jako jsou dy-di, ty-ti, ny-ni, dále pak vynechávání či přidávání písmen ve slově apod.⁵¹

Dyskalkulie

„*Jde o poruchu matematických schopností, která postihuje manipulaci s čísly, číselné operace, matematické představy, geometrii.*“⁵² Dítěti s dyskalkulií se nedaří osvojit si základní matematické pojmy, provádět matematické operace a rozumět jim. Dítě se v matematice často učí na základě paměti, a nikoliv na základě logického myšlení, selže-li pak paměť dělá chyby. Pokud je porušena matematická logika, tak dítě nechápe základní postupování v matematice.⁵³

Dyspraxie

Dyspraxie se zřetelněji projevuje v předškolním věku, značnou neobratností při oblékání a stravování, dále pak při pohybu jako je jízda na koloběžce či manipulace s míčem. Děti s dyspraxií mají ve škole největší problémy s předměty jako jsou tělesná výchova, výtvarná výchova či pracovní činnosti. Obtíže spojené s dyspraxií se projevují i v dospělosti, a to převážně při pohybových aktivitách, sebeobslužné činnosti a v neposlední řadě i při vykonávání domácích prací.⁵⁴

⁵⁰ ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD*. 11. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 42. ISBN 978-80-7367-514-1.

⁵¹ ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD*. 11. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 43. ISBN 978-80-7367-514-1.

⁵² ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD*. 11. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 44. ISBN 978-80-7367-514-1.

⁵³ ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD*. 11. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 42. ISBN 978-80-7367-514-1.

⁵⁴ ZELINKOVÁ, Olga a Miloslav ČEDÍK. *Mám dyslexii: průvodce pro dospívající a dospělé se specifickými poruchami učení*. Praha: Portál, 2013, s. 26. Rádci pro zdraví. ISBN 978-80-262-0349-0.

Dysmúzie

Dysmúzie je specifická porucha postihující hudební dovednosti. Tato porucha je jen zřídka diagnostikovaná a nemá tak fatální dopad na výuku jako například dyslexie. „*Jedná se o narušení schopnosti vnímání a reprodukce hudby a rytmu.*“⁵⁵ Dysmúzii můžeme rozlišovat na expresivní a totální. Při expresivní formě dítě není schopné reprodukovat hudební motiv, který však běžně identifikuje. Při formě totální, jak už sám název napovídá, je dítě naprosto bez hudebního smyslu, tedy není schopno hudební motiv identifikovat, zapamatovat si ho a reprodukovat.⁵⁶

Dyspinxie

Dyspinxie je specifická porucha postihující kresbu a je jen málokdy diagnostikovaná. Je pro ni charakteristická nízká úroveň kresby spojená s obtížemi v jemné motorice a prostorovém vnímání. Obtíže s motorikou spočívají převážně v zacházení s kreslicí potřebou, které může být tvrdé, neobratné. Obtíže v prostorovém vnímání se zase promítají do přenesení trojrozměrné představy na dvojrozměrnou kresbu.⁵⁷

Poruchy učení bývají obvykle diagnostikovány od věku 8 let, když dítě začne chodit do školy. Často se plně neprojeví, dokud není vyžadována hlubší školní práce. Poruchy učení bývají provázeny i problémy v jiných oblastech vývoje. U dítěte se může vyskytovat neohrabanost, špatná organizace, nedostatečné soustředění a nedostatek sebekontroly. Dítě mívá problém soustředit se na jeden úkol během zadané doby. Poruchy soustředění bývají někdy vnímány jako neposednost, impulsivnost, neposlušnost, nevychovanost.

⁵⁵ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 114. ISBN 978-80-7387-014-0.

⁵⁶ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 114. ISBN 978-80-7387-014-0.

⁵⁷ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 114. ISBN 978-80-7387-014-0.

ZELINKOVÁ, Olga a Miloslav ČEDÍK. *Mám dyslexii: průvodce pro dospívající a dospělé se specifickými poruchami učení*. Praha: Portál, 2013, s. 27. Rádci pro zdraví. ISBN 978-80-262-0349-0.

2.4 Obecná doporučení pro reedukaci specifických poruch učení

K reedukaci různých specifických poruch učení existují obecná doporučení, která by měla být známá především lidem, kteří se snaží dítěti s jeho poruchou pomoci, například rodičům nebo speciálnímu pedagogovi. Dítě s poruchami učení se ve škole obvykle setkává s neúspěchem a často tím bývá poznamenáno, proto je v první řadě důležité navázání přátelského a otevřeného vztahu. Je velmi podstatné dítě motivovat, ukázat mu, že může také být úspěšné a tak po malých krůčcích změnit jeho vztah k učení. Pokud se terapeutovi podaří získat důvěru dítěte, může začít provádět cvičení formou her, tak aby se dítě díky hrám nevědomky učilo. Terapeut by se však neměl nikdy soustředit jen na oblast, kde se porucha učení nejvíce promítá. Také je vždy podstatné vycházet z výsledků diagnostiky, protože mnohdy prozradí, jakou metodu práce s dítětem použít a další užitečné informace. Velmi podstatné je také s dítětem pracovat individuálně a navazovat na ním dosaženou a zvládnutou úroveň učiva, nikoliv se orientovat podle učebních osnov či věku dítěte. Tato zásada je jednou z nejdůležitějších, protože by jinak mohlo docházet ke stálému přetrvávání obtíží. K dalším důležitým doporučením se řadí působit na dítě tak, aby se naučilo s poruchou učení žít a bylo tak schopno vážit si samo sebe.⁵⁸

⁵⁸ ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení*. Praha: Portál, 1994, s. 60. ISBN 8071780383.

ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD*. 11. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 72-77. ISBN 978-80-7367-514-1.

3 Vývojová období

Tato kapitola nabízí stručný přehled vývojových období dítěte podle vývojové psychologie. V poslední době v souvislosti se snahou některých poslanců uzákonit vstup dvouletých dětí do mateřských škol vyvstává pocit, že je hodně důležité připomínat vývojové etapy dětí, že nelze jen tak přeskočit nebo zrychlit některou fázi vývoje. Stejně je tomu i při hodnocení projevů dětí.

V následujících kapitolách jsou popsána dvě nejzásadnější období spojená s poruchami chování. V první podkapitole je vymezení terminologie v oblasti vývojové psychologie. Druhá podkapitola popisuje již konkrétní dvě vybraná vývojová období a jejich zákonitosti. Třetí kapitola nese název vývojově podmíněné změny poruchového chování a popisuje, co je v daném období hlavním znakem, ačkoliv by daný znak mohl působit jako projev poruchy chování.

3.1 Terminologické pojetí vývojového období

Každé vývojové období má svá specifika a své znaky, které jsou pro to dané období přirozené. Dalo by se i říci, že pokud se některé znaky neobjeví, můžeme nabýt dojmu, že ve vývoji dítěte není vše tak, jak by mělo. Co odborník, to jiné dělení vývojových období. Nejčastěji se setkáváme následujícím dělením:

- prenatální a perinatální období
- novorozenecké období
- kojenecké období
- období batolete
- období předškolního věku
- období mladšího školního věku
- období staršího školního věku (období dospívání)
- období adolescence
- dospělost
- stáří.

Celý život je tak rozdělen do několika období, které je pak dále charakterizováno. V každém období dochází k určitým změnám, které se dají klasifikovat na biologické, kognitivní, emocionální a psychosociální. Všechny tyto vývojové změny jsou úzce spjaty se společenskými, kulturními a historickými vlivy, ale také s každodenním životem člověka a událostmi ovlivňující jeho život.⁵⁹

3.2 Vybraná vývojová období

K účelům této práce a s ohledem na praktickou část bude tato kapitola věnována dvěma obdobím v životě člověka, jimiž jsou mladší a starší školní věk. Tyto fáze lidského života s sebou přináší mnoho nového a jsou specifickými obdobími, charakteristické obrovskými změnami. Co se týče samotných poruch chování jsou právě tyto dvě období velmi podstatné, ať už pro preventivní působení nebo podchycení poruch a zmírnění jejich následků.

Období mladšího školního věku a předcházející období

Období předcházející mladšímu školnímu věku se nazývá období předškolního věku, které začíná třetím až čtvrtým rokem věku dítěte a nástupem do mateřské školy a končí šestým rokem věku dítěte a jeho nástupem do základní školy. Dítě v tomto období z batolecí baculatosti vyrůstá a celkově se fyzicky mění, což má vliv i na vývoj jemné motoriky, která se tak zdokonaluje. V tomto období se významně vyvíjejí poznávací procesy, dítě tak lépe vnímá své okolí, ale jeho pozornost je stále přelétavá a paměť funguje na základě mechanismu. Díky rozvoji vnímání obohacuje i svou představivost, která je v tomto věku nesmírně důležitá. Právě představy jsou pro dítě kolikrát natolik živé, že je dítě považuje za reálné. Za významné se považuje změna v myšlení s čímž souvisí poznávací aktivita „a proč?“ a následný rozvoj řeči. Již v tomto věku se u dítěte rozvíjí smysl pro humor a hlavní činností dítěte je hra.⁶⁰

Před samotným vstupem dítěte do školy se posuzuje tzv. školní zralost. Hodnotí se čtyři oblasti – tělesná zralost, kognitivní zralost, emoční, motivační a sociální zralost. Pro dítě je vstup do školy podstatná změna, která pro velké množství dětí znamená značnou zátěž. Pokud

⁵⁹ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka, Ivana BINAROVÁ, Kamila HOLÁSKOVÁ, Alena PETROVÁ, Irena PLEVOVÁ a Michaela PUGNEROVÁ. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, s. 3-8 Studijní texty. ISBN 978-80-244-2433-0.

⁶⁰ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka, Ivana BINAROVÁ, Kamila HOLÁSKOVÁ, Alena PETROVÁ, Irena PLEVOVÁ a Michaela PUGNEROVÁ. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, s. 75-80. Studijní texty. ISBN 978-80-244-2433-0.

by dítě po jakékoliv stránce bylo nezralé, a přesto do školy nastoupilo, může dojít k jeho traumatizaci, kterou si může nést po zbytek své školní dráhy.⁶¹

Mladší školní věk nastává nástupem do školy, tedy v 6-7 letech a končí se začátkem druhého stupně ve věku 11-12 let. Mezi 5. až 7. rokem dochází ke zdokonalování zrakové a sluchové percepce. Ta je potřebná pro zvládnutí výuky v 1. třídě. Zlepšuje se totiž vidění na blízko a dítě si tak více všímá detailů. Je rozvinutá schopnost vizuální analýzy a syntézy. Myšlení u dítěte mladšího školního věku je velmi vázáno na realitu a na jeho zkušenosti, ale dokáže respektovat základní zákony logiky. Se změnou způsobu myšlení souvisí i uvažování o okolním světě a sobě samém. Uvažování dětí v tomto věku je více kritické a jsou přesvědčeni, že vše má nějakou příčinu. Mladší školák není schopný adekvátního sebehodnocení, protože si zcela neuvědomuje své schopnosti a také není schopný posoudit obtížnost úkolu. Jejich paměť stále funguje na základě mechaniky, ale pamatují si více, když využijí logické souvislosti. Předpokladem školního úspěchu je zvládnutá úroveň jazykových schopností. Se zráním dětského organismu je spojeno i zvýšení emoční stability a odolnosti vůči zátěži.⁶²

S nástupem do školy začínají děti dvě nové životní role, role žáka a spolužáka. Také se mění hlavní aktivita dítěte. Už to není hra, ale učení. Školák se musí podřídit autoritě, respektovat pravidla a obecně se chovat očekávaným způsobem. Nastává také období hodnocení a porovnávání s ostatními, což je důležité pro vybudování určitého postavení dítěte ve třídě. I v tomto období má velmi důležitou roli rodina dítěte, kde dítě čerpá zkušenosti, ale také tolik potřebnou lásku. Ve věku od 8-9 do 11-12 let nastává období, které bývá označováno jako období klidu, avšak i v tomto období působí sociální tlaky, vycházející ze školy, rodiny nebo i z vrstevnické skupiny. Je to období příprav na další vývojové období, které bude dynamičtější a náročnější.⁶³

⁶¹ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka, Ivana BINAROVÁ, Kamila HOLÁSKOVÁ, Alena PETROVÁ, Irena PLEVOVÁ a Michaela PUGNEROVÁ. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, s. 95-104. Studijní texty. ISBN 978-80-244-2433-0.

⁶² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. I, Dětství a dospívání. V Praze: Karolinum, 2005, s. 236-266. ISBN 8024609568.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998, s. 115. Psyché. ISBN 807169195X.

⁶³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. I, Dětství a dospívání. V Praze: Karolinum, 2005, s.236-237, 266-319. ISBN 8024609568.

Období staršího školního věku – období dospívání a následující období

Období staršího školního věku, nebo-li dospívání začíná vstupem na druhý stupeň základní školy, tedy v 11-12 letech a končí s koncem povinné školní docházky přibližně v 15 letech. V období dospívání dochází k zásadním změnám. Jednou z nich je proměna osobnosti. V tomto věku se tělo stává důležité pro vybudování určité identity, jelikož zevnějšek slouží k udržení pozice ve společnosti. Je to období, kdy se jedinec chce co nejvíce odlišovat od ostatních, ale zároveň je to období vzorů a napodobování. Pubescenti mají nový způsob uvažování, což způsobuje, že více přemýšlí nad budoucností. Citové prožívání je do vysoké míry ovlivněno hormonálním dozráváním, a tak mohou být reakce nepřiměřené a často se mění. Ačkoliv zpočátku bývají velmi vztahovační a přecitlivělí, tak postupem času dochází ke stabilizaci emočního prožívání a schopnosti sebeovládání.⁶⁴

Dospívající často mění své názory, a to jak na okolní svět, tak i na sebe. Snaží se co nejvíce odpoutat od rodiny, ačkoliv to není zcela reálné hned z mnoha důvodů. Tím dochází ke změně vztahu mezi rodiči a pubescentem, který se chce od nich co nejvíce odlišit a nebýt jako oni. Dospívající jsou k rodičům často kritičtí a mají problém se podřídít rodičovské autoritě. Mění se jejich vztah ke škole a stále větší význam pro ně mají vrstevnické skupiny. Vrstevnické skupiny nahrazují v mnohém rodiny a vznikají první vztahy. Dospívající v tomto věku však ještě není zcela připraven pro trvalejší partnerský vztah či manželství nebo dokonce rodičovství. Avšak právě dospívání je období, kdy dochází k pohlavnímu zrání.⁶⁵

Starší školní věk bývá obecně označován jako období hledání a vytváření vlastní identity. Cílem pubescenta je individuální specifické sebevymezení. Velký vliv mají ideály či profesní role, ke kterým pak dospívající směřuje. Identitu také pomáhají utvářet přátelé či partner, a především rodina i s jejími hodnotami. V tomto období se vyvíjí genderová identita, která je podstatná pro vymezení ženské a mužské role a rozdíly se projevují ve vztazích k tělesným změnám, sexualitě, sociálním rolím apod.⁶⁶

Na období dospívání navazuje období adolescence, které ukončuje dětství a začíná příprava na dospělost. U dívek začíná přibližně 16. rokem a u chlapců o něco později, horní

⁶⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. I, Dětství a dospívání. V Praze: Karolinum, 2005, s. 321-345. ISBN 8024609568.

⁶⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. I, Dětství a dospívání. V Praze: Karolinum, 2005, s. 346-402. ISBN 8024609568.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998, s. 138. Psyché. ISBN 807169195X.

⁶⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. I, Dětství a dospívání. V Praze: Karolinum, 2005, s. 402-435. ISBN 8024609568.

hranice se nedá zcela určit, protože je ovlivněna řadou faktorů, které se u každého jedince liší. Adolescent si dovytváří vlastní identitu, přijímá normy společnosti, vytváří si své hodnoty, stává se nezávislým na rodičích a vytváří první vážné partnerské vztahy. V tomto věku také volí mezi studiem a povoláním.⁶⁷

3.3 Vývojově podmíněné změny poruchového chování

O poruše chování jako takové můžeme hovořit až tehdy, pokud osoba normy a pravidla společnosti chápe, ale není schopná je akceptovat a řídit se jimi. Z čehož vyplývá, že o poruchu chování se nejedná v případě, kdy osoba normám a pravidlům nerozumí a nechápe jejich význam. Každé dítě by mělo být schopno respektovat normy a psaná, ale i nepsaná pravidla chování na základě své věkové úrovně. Aby dítě bylo schopno dodržet společenská pravidla, musí mít dostatečně rozvinuté psychické předpoklady. U posuzování, zda se jedná či nejedná o poruchu chování velmi záleží na věku dítěte, jelikož některé odchylky od normy jsou zapříčiněné bujnou fantazií či neuvědomováním si určitých skutečností.⁶⁸

Se vzdorovitostí se setkáváme již v batolecím období a nemůžeme hovořit o poruše chování. Jedná se o období uvědomování si sebe sama a s tím souvisí potřeba osamostatnění a následného vzdoru. Vzdorovitost je typickým znakem období batolete, a proto jej hned nemůžeme chápat jako problém. Období vzdoru často přetrvává až do předškolního věku, kdy můžeme u dětí pozorovat, že používají smyšlenky či bájně lži. Dětem v předškolním věku často splývají hranice skutečnosti a fantazie, proto často nerozeznají, co je pravda a co lež. Dítě tak nemluví pravdu, protože často smyšlenkám nebo bájným lžím samo věří a považuje je za reálné. S bájnou lží se můžeme setkat i u dítěte zhruba do jedenácti let. O pravé lži můžeme hovořit

⁶⁷ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka, Ivana BINAROVÁ, Kamila HOLÁSKOVÁ, Alena PETROVÁ, Irena PLEVOVÁ a Michaela PUGNEROVÁ. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, s. 125. Studijní texty. ISBN 978-80-244-2433-0.

⁶⁸ DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997, s. 117. ISBN 8071695874.

FISCHER, Slavomil a Jirí ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 128. ISBN 978-80-7387-014-0.

až tehdy, kdy je dítě schopno chápat pravidla mezilidských vztahů a sžít se s nimi, což je přibližně od mladšího školního věku.⁶⁹

Dále se u dětí v mladším školním věku mohou objevovat drobné krádeže, ale o krádeži jako takové můžeme hovořit až tehdy, kdy je dítě schopno chápat pojem vlastnictví a krade vědomě a uvědomuje si nesprávnost svého jednání. V období dospívání se objevuje negativismus a období druhého vzdoru, což je pro dané období typické. U dětí staršího školního věku se ale již také objevují skutečné první známky poruch chování, které se nedají omluvit vývojovým obdobím.⁷⁰

⁶⁹ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, s. 93-94. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.

MATĚJČEK, Zdeněk a Petr RÁČEK. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Editor Jarmila KLÉGROVÁ. Praha: Portál, 2011, s. 300-302. ISBN 978-80-262-0000-0.

DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997, s. 118-119. ISBN 8071695874.

⁷⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. Praha: Portál, 2004, s. 795. ISBN 8071788023.

4 Náhradní rodinná péče

Tato kapitola obsahuje čtyři podkapitoly, kdy cílem první je vymezení terminologie z oblasti náhradní rodinné péče v České republice. Druhá nabízí stručný historický vývoj náhradní rodinné péče a obecně péče o dítě. Ve třetí podkapitole jsou definovány formy náhradní rodinné péče. U forem NRP jsou stručně shrnuty rozdíly mezi osvojením v České republice a osvojením ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irsku. Cílem poslední podkapitoly je stručně charakterizovat proces zprostředkování náhradní rodinné péče.

4.1 Terminologické pojetí náhradní rodinné péče

Náhradní rodinná péče v České republice je v současné době vymezena zákonem č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku účinným od 1. 1. 2014, který převzal, upravil, či změnil daná ustanovení z již neplatného zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Dále je náhradní rodinná péče (dále také NRP) obsažena v zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který se zabývá pěstounskou péčí a jejími dalšími náležitostmi.

Náhradní rodinná péče je forma určité péče, kdy je dítě vychovávané náhradními rodiči. Cílem je poskytnout dětem přechodnou či dlouhodobou péči v době, kdy se jejich biologičtí rodiče o ně nemohou nebo nechtějí starat. Nejčastějším důvodem umístění dětí do NRP není, že jsou sirotky, jak by se mohlo zdát, ale že tyto děti jsou sociálními sirotky.⁷¹

Být sociálním sirotkem znamená nemít dostatečné zajištění a být ohrožen na vývoji. Nezajištění můžeme spatřovat jak v oblasti emocionální (psychické), tak v oblasti materialistické. Je otázkou, která oblast je horší. Avšak dítě, které psychicky strádá může jen máloco či málokdo udělat šťastným, ovšem dítě, která strádá po stránce materiální a nikoliv emocionální, tak je možné obveselit a jeho situaci alespoň částečně zlepšit či napravit.

⁷¹ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 8. Psyché. ISBN 9788024717883.

VYSKOČIL, Filip. *Právní úprava náhradní rodinné péče v České republice [online]* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2014, s. 9 [cit. 2018-03-23]. Dostupné z: http://docplayer.cz/1289015-Mgr-filip-vyskocil-pravni-uprava-nahradni-rodinne-pece-v-ceske-republice.html#show_full_text

4.2 Historický vývoj náhradní rodinné péče a obecně péče o dítě

Cílem této kapitoly není do detailů popsána historie náhradní rodinné péče na území České republiky, ale vymezení těch nejzásadnějších mezníků. Znáť historii je potřeba proto, abychom se poučili ze starých chyb a předcházeli jim tak. Již v Chamurapiho zákoníku se objevuje trest za usmrcení svého potomka, který spočívá chování mrtvého dítěte po tři dny a tři noci, během nich na ně dohlížel zvláště pověřený strážce. Za zakladatele Říma je považován Romulus, který byl podle pověsti společně se svým bratrem odchován vlčicí. Když se pak v dospělosti dostal k moci, tak paradoxně nechal nařídít, že pouze chlapci a prvorozené dívky musí být vychovávány v rodině, ale postižení chlapci, druhorozené a později narozené dívky mohou být odložené, aniž by otcové byli stíháni. Ve starověkém Římě bylo narozené dítě položené k nohám otce a ten určil jeho budoucnost. Pokud ho vzal a dal ho matce do náruče, tak ho přijal za člena rodiny, ale pokud muž na dítě nijak nereagoval, tak bylo nepřijato a z rodiny vyhoštěno. Ve Spartě o budoucnosti rozhodovala rada starších podle zdraví dítěte, pokud nebylo dostačující, tak dítě bylo vhozeno do propasti. V té samé době v Thébách bylo zakázáno děti usmrtit či je pohodit a nechat osudu. Stejně jako v Římě o dítěti rozhodoval otec, ale pokud o dítě neměl zájem, musel to nahlásit úřadu, který následně dítě nabízel k levnému odkoupení. Již v této době můžeme hovořit o jakési předchůdkyni pěstounské péče v podobě kojné či později chůvy.⁷²

Se zákazem prodeje dětí přišel císař Dioklecián a v roce 312 císař Konstantin nařídil, aby na jeho náklady byly zajištěny odložené děti. Císařovy peníze byly však brzo vyčerpány a po patnácti letech bylo zajištění odložených dětí pouze na dobročinných občanech. Tito občané to však pojali poněkud jinak a z dětí se stávali spíše otroci. V roce 787 byl v Miláně založen první nalezinec na podnět tamního arcibiskupa, který poskytl i jím zakoupený dům. Za předchůdce současných babyboxů můžeme považovat myšlenku koncilu v Rouenu, kde byl kněz požádán, aby hovořil o osudu nechtěných dětí, a tak vybízel matky, aby své nechtěné děti přinesly do kostela, kde pro tyto děti byly zřízeny mramorové mísy a následně se jich ujímaly zbožné osoby. „*První institucí pečující o osiřelé a opuštěné děti u nás byl „Vlašský špitál“*

⁷² GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 9-13. Psyché. ISBN 9788024717883.

NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče: [vymezení základních pojmů, vývoj náhradní rodinné péče v ČR, zprostředkování náhradní rodinné péče, omyly a mýty, multidisciplinární pohled]*. Praha: Linde, 2012, s. 27-28. ISBN 978-80-8613191-7.

*založený na počátku 16. století Italy, kteří pobývali v Praze.*⁷³ Tato instituce byla až do roku 1762 závislá na dobročinnosti a 15. ledna 1762 se stala státní institucí díky dekretu Marie Terezie. V roce 1883 bylo v naší zemi již 21 obdobných soukromých i veřejných institucí celkem s 808 dětmi. S příchodem vládního dekretu z 18. 9. 1788 byla umožněna péče o děti, kterou dnes nazýváme pěstounskou péčí. Zásady pro pěstouny byly zformulovány do knihy, kterou následně pěstouni dostávali. Již v té době museli pěstouni splňovat určité podmínky, kontrolovaná byla fyzická způsobilost, způsobilost ke kojení a způsobilost obydlí, což potvrzoval lékař. Dále pak obecní či farní úřad potvrzoval zachovalost a způsobilost mravní a finanční příjmy. Pěstouni mohli dítě několik dní před šestými narozeninami vrátit do nalezince nebo si dítě bezplatně ponechat. V roce 1901 zákon o ústavní péči o mládež, a tak následně státní správa zřídila dva státní dětské domovy. Dokud dítě nebylo předáno do domova, tak měla povinnost pečovat o dítě obec. „*Dle občanského zákoníku rakouského z roku 1811 mohl být osvojitelem pouze muž, a to starší padesáti let.*“⁷⁴ To se novelou v roce 1914 upravilo a nově mohla dítě osvojit i žena, dále pak pokud osvojoval dítě jeden z páru, tak musel mít souhlas druhého a věk se snížil na 40 let. Jelikož první světová válka s sebou přinesla mnoho problémových situací v péči o děti, tak v roce 1908 vznikla Česká zemská komise pro péči o mládež při Zemské školní radě. Tato instituce řešila především zdravý vývoj dětí osiřelých či dětí ze sociálně slabších rodin.⁷⁵

S příchodem první republiky se objevila pěstounská péče hned v několika variantách. Jelikož se téma špatného zacházení s nechtěnými dětmi kvůli válkám stávalo aktuální, tak Podpurný fond legionářský vybudoval Dům dětství u Mladé Boleslavi pro sirotky legionářů. Bohužel kvůli osobním sporům v září roku 1923 zaniká. Doba první republiky znamenala přínos v oblasti osvojení a pěstounské péče. Dětské domovy té doby sloužily spíše jako domovy diagnostické a zachytné. Děti po pobytu v domově byly následně osvojeny či v pěstounské péči a eventuálně byly posílány do zařízení pro tzv. úchylnou mládež. Dále existovaly sirotčince, kde byl již pobyt delšího charakteru. Na tyto sirotčince navazovala první varianta pěstounské péče nesoucí název pěstounská péče nalezenecká, kdy ústav svěřil dítě pěstounům nejdříve

⁷³ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 13. Psyché. ISBN 9788024717883.

⁷⁴ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 15. Psyché. ISBN 9788024717883.

⁷⁵ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 13-15. Psyché. ISBN 9788024717883.

NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče: [vymezení základních pojmů, vývoj náhradní rodinné péče v ČR, zprostředkování náhradní rodinné péče, omyly a mýty, multidisciplinární pohled]*. Praha: Linde, 2012, s. 27-28. ISBN 978-80-8613191-7.

do 10 let, později do 16 let a po uplynutí této doby se dítě zpět vracelo do sirotčince. Dalším typem byla státní pěstounská péče, na kterou dohlížel úřad Okresní péče a mládež. Třetí formou byla pěstounská péče v dětských koloniích, kdy řada rodin v určitém místě nebo alespoň v jednom správním okrese se starala o děti, které jim svěřil úřad Okresní péče a mládež a následně jim pomáhal a podporoval je. Čtvrtou a poslední možností byla pěstounská péče, která vznikla na základě dohody mezi rodiči dítěte a obvykle příbuznými. Dne 28. března 1928 byl přijat zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, který je považován za první právní úpravu institutu osvojení. Cílem tohoto zákona je především najít dobrého dědice pro osvojitele, nikoliv dobrou rodinu pro dítě.⁷⁶

V době druhé světové války nebyl nejrozsáhlejší projekt pěstounské péče zajištěn státem či charitou, ale jednotlivcem, britským úředníkem Nicholasem Wintonem, který se rozhodl pomoci ohroženým dětem z židovských rodin protektorátu Čechy a Morava. Díky této akci odcestovalo a zachránilo se 669 dětí, které byly v Anglii rozděleny do rodin. V době Protektorátu se počet dětí v náhradní rodinné péči oproti předchozím rokům snížil, ale po roce 1945 přišel nový impuls. Vzrostl zájem především o dívky z dobrých poměrů ovlivněné válkou. V roce 1950 byla zrušena pěstounská péče s výjimkou příbuzenské pěstounské péče. O zrušení rozhodlo ministerstvo sociální péče, které jako důvody uvedlo zneužívání dětí k práci a snížení počtu nechtěných dětí díky socialismu. S příchodem novely zákona č. 15/1958 bylo zavedeno donedávna platné osvojení dvou druhů – zrušitelné a nezrušitelné. Konečně s příchodem zákona o rodině č. 94 z roku 1963 se preferuje výchova rodinná před výchovou kolektivní. Dále se upřednostňuje zájem dítěte, což v praxi znamená, že se nehledá pro danou rodinu ideální dítě, ale naopak pro dané dítě se hledá ideální rodina. Po roce 1969 byly vybudovány dvě SOS vesničky, ale tím byla veškerá aktivita až do devadesátých let ukončena. Vesničky byly určeny především pro děti, o něž nebyl zájem v rámci osvojení. Dne 1. června 1974 vstoupil v platnost zákon č. 50/1973 Sb. o pěstounské péči, který byl následně několikrát novelizován. O osvojení a pěstounské péči rozhodoval soud na základě podkladů od pracovníků národních výborů oddělení péče o děti.⁷⁷

⁷⁶ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 15-16. Psyché. ISBN 9788024717883.

NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče: [vymezení základních pojmů, vývoj náhradní rodinné péče v ČR, zprostředkování náhradní rodinné péče, omyly a mýty, multidisciplinární pohled]*. Praha: Linde, 2012, s. 31. ISBN 978-80-8613191-7.

⁷⁷ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 16-22. Psyché. ISBN 9788024717883.

Významným mezníkem v oblasti náhradní rodinné péče v České republice bylo v roce 2000 přijetí Haagské úmluvy, díky níž máme možnost mezinárodního osvojení. Na základě výzkumu Kevina Browna o kvalitě ústavní péče o děti do tří let, který probíhal v osmi evropských zemích vzniklo tvrzení, že peníze ani znalosti nepomáhají. Itálie dokonce na základě již zmíněného šetření rozhodla, že do konce roku 2006 zruší ústavní zařízení pro tak malé děti. Prokázalo se to, co čeští psychologové tvrdili již dávno a to, že ústavní výchova, byť sebelepší, nikdy nemůže po emocionální stránce konkurovat rodině.⁷⁸

4.3 Formy náhradní rodinné péče

Tato podkapitola je věnována formám náhradní rodinné péče v České republice. Cílem následujícího textu je stručně charakterizovat dané formy, jimiž jsou osvojení, poručenství, opatrovnictví, svěření dítěte do péče jiné osoby, pěstounská péče a pěstounská péče na přechodnou dobu.

Osvojení

Osvojení dříve též označované jako adopce je jednou z forem náhradní rodinné péče. V občanském zákoníku je uvedeno, že se jedná o přijetí cizí osoby za vlastní a předpokládá se mezi osvojitelem a osvojencem takový vztah, jako je mezi rodičem a dítětem nebo alespoň základy takového vztahu. S tím také souvisí fakt, že osvojitelé získávají stejná práva a povinnosti k osvojencům, jaké mají biologičtí rodiče ke svým dětem. Biologickým rodičům osvojence rodičovská zodpovědnost zaniká a přechází tak na osvojitele. Osvojené dítě získává příjmení osvojitelů či osvojitele, který se zapíše do matriky jako rodič, popřípadě rodiče dítěte. Osvojiteli se tedy mohou stát manželé nebo i jeden z manželů a výjimečně i jiná osoba, např. samoživitelka. V současné době lze také osvojit osobu jak zletilou, tak nezletilou. Přijetím nového občanského zákoníku č. 89/2012 se již nerozlišuje osvojení zrušitelné a nezrušitelné a tak osvojení nelze zrušit po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení.⁷⁹

⁷⁸ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 22-23. Psyché. ISBN 9788024717883.

⁷⁹ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 42-43. Psyché. ISBN 9788024717883.
ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

Dítě může být osvojeno jen tehdy, souhlasí-li s tím biologičtí rodiče. Ti musí dát souhlas osobním prohlášením vůči soudu. Tento souhlas může však matka dát šest týdnů po narození dítěte a otec o něco dříve, avšak také po narození dítěte. Pokud se například nedaří rodiče kontaktovat, či jsou neznámí, tak dítě může být osvojeno i bez souhlasu, ale jen tehdy, když biologičtí rodiče dlouhodobě o dítě neprojevují zájem. Zákon stanovuje, že doba nezájmu musí být delší než tři měsíce. Pokud je osvojované dítě starší 12 let, tak se vyžaduje i jeho souhlas s osvojením.⁸⁰

Haagská úmluva nám umožňuje mezinárodní osvojení dítěte, proto je zde uveden stručný přehled odlišností mezi osvojením v České republice a osvojením ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska. Ve Spojeném království je určen minimální věk pro osvojitele, v České republice je zákonem pouze dané, že věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem by zpravidla neměl být menší než šestnáct let. Dále ve Spojeném království je dáno, že dítě je možné osvojit do jeho 18 let, pokud je svobodné, v České republice může být osvojen i zletilý, avšak za určitých podmínek. Proces osvojení má ve Spojeném království na starost agentura, v České republice obecní úřad obce s rozšířenou působností a následně krajský úřad.⁸¹

Poručenství

Poručenství stanovuje soud, není-li žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu. Poručenství zpravidla nastává, když oba rodiče dítěte zemřou, dále když rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti či výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven, nebo také v případě, že nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. *„Poručník má vůči dítěti zásadně všechny povinnosti a práva jako rodič, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost. S ohledem na osobu poručníka nebo poměry dítěte, jakož i s ohledem na to, z jakého důvodu rodiče nemají všechny povinnosti a práva, může být výjimečně okruh povinností a práv poručníka vymezen jinak.“*⁸² Dokud se poručník neujme své funkce, vykonává poručenství orgán sociálně-právní ochrany dětí a to jako veřejný poručník. Dále soud jmenuje poručníkem toho, koho označili rodiče, ale jen pokud to

⁸⁰ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 43-44. Psyché. ISBN 9788024717883.

ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

⁸¹ GOVERNMENT UK. Child adoption. *Gov.uk* [online]. [cit. 2018-03-23]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/child-adoption>

⁸² ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

není v rozporu se zájmy dítěte. Pokud však tato osoba odmítne, tak soud jmenuje poručníkem osobu dítěti blízkou či příbuznou. Poručníkem se může stát jednatlivec, ale také mohou být jmenované dvě osoby jako poručníci, obvykle se jedná o manželský pár. Poručník je pod stálým dohledem soudu a zajišťuje výchovu a zastupování dítěte a spravování jeho majetku místo rodičů. Všechny podstatné záležitosti týkající se dítěte podléhají soudu a nemůže o nich rozhodnout sám poručník. Poručenství zaniká tehdy, nabude-li alespoň jeden z rodičů dítěte rodičovskou odpovědnost případně schopnost ji vykonávat, dále poručenství zaniká, když dítě nabude svéprávnosti či je osvojeno, dále také v případě, že soud rozhodne o zproštění poručníka jeho funkce či jeho odvolání. V případě, že poručník o dítě pečuje stejně tak jako by mu bylo trvale svěřeno do péče, má nárok na hmotné zabezpečení jako pěstoun.⁸³

Opatrovnictví

*„Soud jmenuje dítěti opatrovníka, hrozí-li střet zájmů dítěte na straně jedné a jiné osoby na straně druhé, nehájí-li zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte, nebo je-li toho v zájmu dítěte zapotřebí z jiného důvodu, anebo stanoví-li tak zákon.“*⁸⁴ Opatrovník pak má právo podat návrh na zahájení řízení, jestliže je potřeba aby soud či jiný orgán veřejné moci v záležitosti rozhodl. Pro opatrovnictví platí přiměřeně stejná ustanovení jako pro poručenství. Soud také dále uvádí, z jakého důvodu je opatrovník jmenován, zda je nějak omezena doba, během níž má funkci vykonávat a případně jak je doba vymezena. Dále také stanovuje práva a povinnosti opatrovníka, zda k nějakému právnímu jednání je vyžadován souhlas soudu, zda a případně jak podává zprávy soudu a dále pak zda má právo na náhradu nákladů či právo na odměnu. Opatrovník by měl dříve, než přistoupí k právnímu jednání zjistit postoj rodičů, případně zákonného zástupce dítěte, dále stanovisko dítěte a eventuálně dalších osob. Soud zproští opatrovníka v případě, že již netrvá potřeba, která vedla k jeho jmenování.⁸⁵

⁸³ Odbor 21. *Náhradní rodinná péče: Formy náhradní rodinné péče*. In: Ochrana práv dětí [online]. Praha 2: MPSV, 2013, 21. 3. 2013 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/14501>

GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 52-53. Psyché. ISBN 9788024717

ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

⁸⁴ ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

⁸⁵ ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

Svěření dítěte do péče jiné osoby

Svěření dítěte do péče jiné osoby nastane, když o dítě nemůže pečovat ani jeden z rodičů ani poručník. Tento způsob péče o dítě má přednost před ústavní výchovou a soud tak jedná v zájmu dítěte. Soud také vymezuje práva a povinnosti pečující osoby a rodičům stanoví výši výživného s ohledem na jejich možnosti. Zákon dále uvádí, že pokud není možné rodičům stanovit vyživovací povinnost, tak není možné využít této formy náhradní rodinné péče.⁸⁶

Pěstounská péče

Pěstounskou péči zaštituje jak zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, tak i zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Pěstounská péče bývá využívána v situacích, kdy o dítě nemůže osobně pečovat ani jeden z rodičů ani poručník. Soud rozhoduje o délce svěřeni dítěte do pěstounské péče a pokud zanikne překážka, která bránila rodičům v péči o dítě, tak soud může dítě vrátit zpět rodičům. Pěstounskou péčí rodičům nezaniká jejich rodičovská odpovědnost, tedy ani jejich práva a povinnosti. Zákon přímo stanovuje, že dítě by se s rodiči mělo pravidelně osobně stýkat a pěstoun je povinen jejich vztah utužovat a rodičům poskytovat informace o dítěti. Biologičtí rodiče také rozhodují v důležitých věcech a pěstoun má jen soudem stanovená práva a povinnosti v péči o dítě. Dítě může být svěřeno do společné pěstounské péče manželům nebo se souhlasem druhého manžela může být dítě svěřeno do pěstounské péče jen jednoho z manželů. Pěstounská péče zaniká, když dítě nabude zletilosti a nejpozději nabytím svéprávnosti.⁸⁷

Stát přispívá na výkon pěstouna 48 000 Kč za kalendářní rok, tedy jednu dvanáctinu této částky za každý kalendářní měsíc. Dále existují dávky pěstounské péče, jimiž jsou:

- příspěvek na úhradu potřeb dítěte
- odměna pěstouna
- příspěvek při převzetí dítěte
- příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla
- příspěvek při ukončení pěstounské péče.

⁸⁶ ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbirka zákonů*.

⁸⁷ ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbirka zákonů*.

V současné době je výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte za kalendářní měsíc závislá na věku dítěte, kdy s věkem peněžní částka stoupá, tedy:

- pro dítě ve věku do 6 let se jedná o 4 950 Kč
- pro dítě ve věku od 6 do 12 let je to 6 105 Kč
- pro dítě ve věku od 12 do 18 let to je 6 985 Kč
- pro dítě ve věku od 18 do 26 let se jedná o částku 7 260 Kč.

Zákon dále stanovuje, že jde-li o dítě, které je závislé na pomoci jiné fyzické osoby, tak je tento příspěvek následující:

Tabulka 1: Příspěvek na úhradu potřeb dítěte, které je závislé na pomoci jiné fyzické osoby

Dítě ve věku	Dítě ve stupni závislosti I (lehká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti II (středně těžká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti III (těžká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti IV (úplná závislost) Kč
Do 6 let	5 115	6 105	6 490	7 040
6-12 let	6 215	7 480	7 975	8 635
12-18 let	7 095	8 580	9 130	9 570
18-26 let	7 425	8 910	9 460	9 900

Zdroj: ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

Další dávkou je příspěvek při ukončení pěstounské péče, tato dávka je jednorázová a činí 25 000 Kč a nárok na ni má osoba, která byla v pěstounské péči ke dni dosažení zletilosti. Odměna pěstouna je vždy stanovena za kalendářní měsíc a činí 12 000 Kč za jedno dítě, 18 000 Kč za dvě děti v pěstounské péči, dále 3 000 Kč, je-li pečováno alespoň o tři děti či alespoň jedno dítě, které je závislé na pomoci jiné fyzické osoby v minimálně stupni II, za každé další dítě odměna zvyšuje o polovinu částky uvedené pro jedno dítě. Při převzetí dítěte do pěstounské péče má pěstoun také nárok na jednorázovou dávku, a to:

- 8 000 Kč do 6 let věku dítěte
- 9 000 Kč od 6 do 12 let věku dítěte
- 10 000 Kč od 12 do 18 let věku dítěte.

„Nárok na příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla má osoba pečující, která má v pěstounské péči nejméně 3 děti nebo má nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o 3 děti,

včetně zletilých nezaopatřených dětí, jež zakládají osobě pečující nárok na odměnu pěstouna, pokud zakoupila osobní motorové vozidlo (dále jen „motorové vozidlo“) nebo zajistila nezbytnou celkovou opravu motorového vozidla a toto vozidlo nepoužívá pro výdělečnou činnost.“⁸⁸ Zákon však zároveň stanovuje, že výše příspěvku činí 70 % pořizovací ceny motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy, maximálně ale 100 000 Kč a dále také, že celkový součet těchto příspěvků nesmí překročit 200 000 Kč za období deseti kalendářních let. Dále zákon stanovuje, že pečující osoba je povinna vrátit poměrnou část tohoto příspěvku, pokud do pěti let od poskytnutí dávky motorové vozidlo prodala, darovala, začala ho užívat pro výdělečnou činnost nebo přestala vykonávat pěstounství. Dávky vždy náleží jen jednomu z pěstounů (manželů), tedy tomu, koho si sami na základě dohody určí či koho určí krajská pobočka Úřadu práce, která má veškeré dávky na starost.⁸⁹

Pěstounská péče je hned po osvojení druhou nejčastější formou náhradní rodinné péče v České republice. Samotnou pěstounskou péči můžeme rozdělit na dva typy a to klasickou a příbuzenskou. Klasická je poskytovaná pro dítě cizími lidmi a často se s ní setkáváme u dětí, které nemají souhlas biologických rodičů k osvojení nebo se nachází v některém ústavním zařízení a udržují s rodiči kontakt. Příbuzenská, jak už samotný název naznačuje, je zajištěna příbuznými, často prarodiči nebo tety a strýci, staršími sourozenci či vzdálenějšími příbuznými. Prarodiče, jako pěstouni však často nebývají hodnoceni jako nejlepší možný způsob pěstounské péče. Prarodiče totiž mívají častěji sklony k extrémnímu přístupu k rodičům dítěte. Tyto sklony se projevují buď neustálým kritizováním a odsuzováním rodičů, které často přerůstá do zákazu styku dítěte s rodiči. Nebo jsou tyto sklony naopak přílišné hájení rodičů dítěte a neustálé omlouvání jejich chyb. Dále se častěji mezi dětmi a pěstouny objevují generační neshody a nepochopení. Důležité je však konstatovat, že příbuzenská pěstounská péče tvoří jednu třetinu celkové pěstounské péče.⁹⁰

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounskou péči na přechodnou dobu vykonávají osoby, které krajský úřad vede v evidenci pěstounů na přechodnou dobu. Do této evidence se osoby řadí na základě podané žádosti a také na základě odborného posouzení, zda splňují předpoklady pro tento druh pěstounské péče. Opis seznamu osob zařazených do evidence osob vydává krajský úřad

⁸⁸ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

⁸⁹ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

⁹⁰ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 46-52. Psyché. ISBN 9788024717883

obecním úřadům obcí s rozšířenou působností ve svém správním obvodu a jsou povinni tento seznam neustále aktualizovat. Soud svěřuje dítě na základě návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu v případě, že rodič po určitou dobu nemůže ze závažných důvodů dítě vychovávat, dále také na dobu, po níž může matka dát souhlas k osvojení či po dobu, kdy rodiče mohou souhlas k osvojení odvolat, pak také na dobu, než soud rozhodne, že souhlas rodičů k osvojení není potřeba. Jestliže bylo dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, tak soud musí každé tři měsíce přezkoumávat, zda stále přetrvávají důvody, kvůli kterým bylo dítě svěřeno do této péče. Pokud soud zjistí, že důvody již nepřetrvávají, tak rozhoduje o svěření dítěte zpět do péče rodičů. Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat maximálně jeden rok, během níž soud musí zvážit vhodný způsob péče o dítě. Dávka odměna pěstouna pro osobu v evidenci je 20 000 Kč za kalendářní měsíc, a to i v případě, že nepečuje o žádné dítě.⁹¹

4.4 Proces zprostředkování náhradní rodinné péče

Zprostředkování náhradní rodinné péče je proces, a tak jako každý jiný proces musí plnit své fáze a svá pravidla. Před samotnou první fází se setkáváme s jakýmsi předstupněm, a tím jsou úvahy o NRP. V tomto předstupni lidé často zvažují, co bude dál a jakou cestou se mají dát. Ti, jenž právě zjistili bolestnou informaci, že nemohou mít své vlastní děti, jsou teprve na začátku této cesty a osvojení do té doby brali jako poslední možnost. Než se však stane tato jejich poslední možnost první, tak často uplyne mnoho času. Lidé, jenž dlouho nebo alespoň delší dobu vědí, že nemohou mít děti, k samotnému osvojení jako k poslední možnosti nepřistupují, protože měli více času na přemýšlení o budoucnosti a smíření se s danou situací. Dalším možným směrem je pěstounská péče, tu si však bezdětní lidé často nevybírají, protože preferují spíše osvojení, které jim více umožňuje zažít pocit, že je dítě „jejich“ než pěstounská péče. Hlavním pomyslným cílem je uspokojit své rodičovské potřeby, nikoliv potřeba pomoci dítěti. Osoby mající své vlastní děti se uchylují spíše k pěstounské péči z důvodu pomoci jinému dítěti. Rozdíl můžeme také spatřit v získávání informací o NRP, kdy zájemci o osvojení, často ještě nesmíření s vlastním osudem, si informace vyhledávají anonymní formu, tedy

⁹¹ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

např. přes internet a podobně. Kdežto zájemci o pěstounskou péči si často vyhledávají informace přímo na úřadě na oddělení sociálně-právní ochrany dětí.⁹²

První fází je tedy podání žádosti, což je významný den pro žadatele. Žádost osvojitelů musí splňovat určité náležitosti a je nutné k ní doložit další dokumenty. „*Jedná se o již zmíněnou žádost, doklad o státním občanství (případně povolení k trvalému pobytu), opis z evidence Rejstříků trestů, zprávu o zdravotním stavu žadatele, zprávu o ekonomických a sociálních poměrech, písemné vyjádření žadatelů k případnému osvojení dítěte z ciziny, souhlas se zjišťováním dalších údajů a ověřování údajů uvedených v žádosti prostřednictvím OSPOD, písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny a stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti o osvojení.*“⁹³ Dříve se ještě požadovalo hodnocení zaměstnavatele, ale v současné době se od toho převážně upouští. V této první fázi je velice důležité, aby žadatelé byli o všem do detailu a srozumitelně poučeni od sociální pracovnice.⁹⁴

Druhou fází je již samotné řízení o zprostředkování náhradní rodinné péče v rámci krajského úřadu, který pokračuje ve správním řízení hned po obdržení žádosti. Pro to, aby se zájemci mohli dostat do evidence osob vhodných stát se osvojiteli či pěstouny, je nezbytné projít psychologickým posouzením, které zajišťuje příslušný krajský úřad. „*Krajský úřad zajišťuje přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu.*“⁹⁵ Cílem této přípravy je zprostředkovat žadatelům informace o problematice péče o přijaté dítě. Dále krajský úřad poskytuje posouzení zdravotního stavu žadatelů posudkovým lékařem, kdy celé posouzení podléhá metodickému pokynu MPSV České republiky. Následuje zařazení do evidence žadatelů, které je uskutečněno správním rozhodnutím. Jelikož se jedná o správní řízení, tak může dojít i k přerušení řízení či zastavení řízení.⁹⁶

⁹² NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče: [vymezení základních pojmů, vývoj náhradní rodinné péče v ČR, zprostředkování náhradní rodinné péče, omyly a mýty, multidisciplinární pohled]*. Praha: Linde, 2012, s. 38-42. ISBN 978-80-8613191-7.

⁹³ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

⁹⁴ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

⁹⁵ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

⁹⁶ NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče: [vymezení základních pojmů, vývoj náhradní rodinné péče v ČR, zprostředkování náhradní rodinné péče, omyly a mýty, multidisciplinární pohled]*. Praha: Linde, 2012, s. 49-63. ISBN 978-80-8613191-7.

Dále nastává fáze třetí – zprostředkování a následuje čtvrtá fáze vytipování vhodných žadatelů. V těchto fázích se hledají co nejvhodnější náhradní rodiče pro dané dítě. Vhodné žadatele vybírá poradní sbor, který se schází minimálně jednou v měsíci. Pokud se následně žadatelé rozhodnou dítě převzít do péče, tak si případ rodiny přebírá OSPOD, který dále s rodinou spolupracuje. Následně žádají o svěření dítěte do péče na zkušební dobu tří měsíců. Celý proces zprostředkování končí soudním rozhodnutím.⁹⁷

⁹⁷ NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče: [vymezení základních pojmů, vývoj náhradní rodinné péče v ČR, zprostředkování náhradní rodinné péče, omyly a mýty, multidisciplinární pohled]*. Praha: Linde, 2012, s. 63-68. ISBN 978-80-8613191-7.

GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 93-97. Psyché. ISBN 9788024717883.

Praktická část

5 Design výzkumu

Na základě charakteru bakalářské práce byl zvolen kvalitativní výzkum, díky němuž je možné do hloubky postihnout a objasnit zkoumané jevy, nespecifické poruchy chování, na které je praktická část práce zaměřena. Výzkum je založen na polostrukturovaných rozhovorech s pěstouny a jejich dětmi v pěstounské péči. Je zaměřen na poruchy chování, zejména nespecifické, u dětí v dlouhodobé pěstounské péči. Rozhovor je jednou z nejčastějších metod sběru dat v kvalitativním výzkumu, díky němuž je možné získat odpovědi v přirozené podobě.⁹⁸

Hlavním cílem výzkumu je analyzovat nespecifické poruchy chování u dětí v náhradní rodinné péči a zjistit tak, které poruchy se v těchto rodinách vyskytují nejčastěji. V logické návaznosti jsou stanoveny i dílčí cíle – objasnit, jak se pěstouni snaží nespecifickým poruchám chování předcházet, a také zjistit, zda se pěstounům daří nespecifické poruchy chování řešit.

Pro naplnění těchto výzkumných cílů je nutné získat odpovědi na následující výzkumné otázky:

⁹⁸ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vydání druhé. Praha: Portál, 2014, s. 159-160. ISBN 978-80-262-0644-6.

Rozhovor s pěstouny

Tabulka 2: Otázky pro rozhovor s pěstouny

1.	Souhlasíte, abych anonymně zveřejnila Vámi poskytnuté informace ve své bakalářské práci?	11.	Jak vnímáte tyto poruchy v chování u dítěte?
2.	Kolik je Vám let?	12.	Mívají nějakou spojitost s udržováním kontaktu s biologickými rodiči?
3.	Jak dlouho jste pěstouny?	13.	S jakými problémy v chování se nejčastěji setkáváte?
4.	Máte klasickou nebo příbuzenskou pěstounskou péči?	14.	Jak se jim snažíte předcházet?
5.	Co Vás motivovalo či přimělo stát se pěstouny?	15.	Jakým způsobem pracujete s již vzniklými poruchami chování?
6.	Jaké to pro Vás znamenalo změny, když jste se stali pěstouny?	16.	Máte nějaký osvědčený výchovný přístup?
7.	Myslíte si, že dítě ve Vaší pěstounské péči má problémy s chováním? Pokud ano, jaké?	17.	Pozorujete určitou spojitost mezi poruchami chování a specifickými poruchami učení? Pokud ano, jakou?
8.	Jak jste si toho všimli, že má problémy s chováním?	18.	Spolupracujete s nějakými odborníky? Pokud ano, s jakými?
9.	Všimli si toho i pedagogové ve škole?	19.	Jaké jsou výsledky vaší spolupráce?
10.	Objevily se problémy s chováním ještě před tím, než jste si ho/ji vzali do pěstounské péče?	20.	Jaká je vize do budoucna?

Zdroj: vlastní

Rozhovor s dítětem v pěstounské péči

Tabulka 3: Otázky pro rozhovor s dítětem v pěstounské péči

1.	Souhlasíš, abych anonymně zveřejnila Tebou poskytnuté informace ve své bakalářské práci?	11.	Jak vnímáš své chování?
2.	Kolik je Ti let?	12.	Zdá se Ti, že někdy se chováš lépe a někdy hůře? Pokud ano, víš, čím to je?
3.	Kolik Ti bylo let, když jsi šel/šla do pěstounské péče?	13.	Co Ti dělá největší problém uřídit ve svém chování?
4.	Znal/a jsi své pěstouny dříve, než jsi k nim přišel/přišla?	14.	Jak se snažíš nevhodnému chování předcházet?
5.	Znáš důvod, proč jsi u pěstounů? Pokud ano, povíš mi ho?	15.	Víš, co Ti pomůže se uklidnit a ovládnout své chování?
6.	Jaké to pro tebe znamenalo změny, že jsi šel/šla do pěstounské péče?	16.	Myslíš si, že pěstouni ví, jak Ti dokázat pomoci ovládnout chování? Pokud ano, dělají to tak?
7.	Myslíš si, že se občas chováš jinak, než bys měl/a? Pokud ano, jak?	17.	Máš kromě obtíží s chováním ještě nějaké, například ve škole? Pokud ano, jaké?
8.	Stalo se Ti někdy, že si lidé stěžovali na tvé chování? Pokud ano, kdo?	18.	Spolupracujete na zlepšení svého chování s někým? Pokud ano, víš s kým?
9.	Stěžují si pedagogové pěstounům na tvé chování? Pokud ano, na co konkrétně?	19.	Vidíš v tom nějaký smysl?
10.	Stalo se Ti to někdy ještě před tím, než jsi šel/šla do pěstounské péče? Pokud ano, v jakém případě?	20.	Jak vidíš svou budoucnost?

Zdroj: vlastní

Na začátku šetření jsem stanovila kritéria, podle nichž byl metodou záměrného výběru vedoucí Centra rozvoje pěstounské péče ve městě Cheb navržen výzkumný soubor. Rodiny byly dopředu seznámeny s cílem výzkumu a byly požádány o vyjádření souhlasu s provedením výzkumu. Šetření tedy bylo provedeno ve dvou náhradních rodinách, se dvěma pěstouny a dětmi jim svěřených do pěstounské péče.

Kvalitativní výzkum prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů byl uskutečněn v domácnostech jednotlivých rodin. Primární prostředí přišlo všem stranám jako nejvhodnější pro sdělování informací o problematice poruch chování u dětí v pěstounské péči.

Základní vzorek výzkumu tvoří dvě pěstounské rodiny z Karlovarského kraje. Jedna rodina si vzala do péče chlapce, s nímž má příbuzenský vztah. Druhá rodina si vzala do péče

nejprve chlapce a později tři sestry, s nimiž nemá vztah příbuznosti. Ačkoliv v obou rodinách probíhá náhradní péče manželského páru, rozhovory se vedly pouze se ženami. Výzkum mimo jiné odhalil, že ženy jsou v těchto rodinách hlavními výchovnými činiteli a tráví s dětmi většinu času. Proto v rozhovoru zastupují dané pěstounské rodiny.

Prvním a druhým respondentem se stal manželský pár zastoupený ženou a sedmnáctiletý chlapec. Pěstouni mají pátým rokem pouze tohoto jednoho chlapce v péči. Mezi pěstouny a dítětem je příbuzenský vztah. Přijali jej v době, kdy již měli sami vlastní děti. Chlapec byl odebrán v biologické rodině, když mu bylo 12 let, je českého etnika a jeho zdravotní stav je dobrý.

Třetím a čtvrtým respondentem se stal manželský pár, opět zastoupený ženou, a dvanáctiletá dívka. Pěstouni, mají přes deset let jednoho chlapce v péči a před sedmi roky se stali pěstouny tří dívek. Mezi pěstouny a dětmi není příbuzenský vztah. Přijali je, když čtyři z jejich pěti biologických dětí odešly z domu. Nejprve přijali z dětského domova čtyřletého chlapce romského etnika, později byli vytipováni pro tři sestřičky českého etnika. Jedné dívce byly 4 roky a dvojčatům 5 let. Zdravotní stav chlapce je dobrý, ale děvčata jsou poznamenané syndromem CAN. Manželský pár byl děvčatům vytipovaný nejspíše z důvodu zkušenosti s touto problematikou. Paní byla v té době zaměstnaná jako terénní pracovník v sociálních službách pro Fond ohrožených dětí.

V rámci etiky výzkumu bylo všem respondentům před začátkem výzkumu objasněno, k čemu rozhovor poslouží. Respondenti byli seznámeni se záměrem i s cílem mé bakalářské práce a jejich účast byla na principu dobrovolnosti. Od všech respondentů byl získán souhlas s anonymním zveřejněním jejich odpovědí.

6 Analýza výsledků výzkumu

V této kapitole se budu věnovat čtyřem kategoriím výzkumu a následně vztahy mezi nimi. Následující tabulky obsahují vždy název kategorie, vysvětlení daného pojmu v názvu kategorie, dále příklady otázek z rozhovorů a příklady výpovědí respondentů. Poté následuje vliv jednotlivé kategorie na druhou a stručný popis tohoto vztahu. Následně je vyznačené schéma a jeho popis.

Odpovědi, výsledky šetření jsou dle charakteristiky zařazeny do čtyř kategorií a poté pomocí analýzy a komparace vyhodnoceny. Jsou to kategorie motivace k pěstounství, odhalení nespecifických poruch chování, typy nespecifických poruch chování, práce s nespecifickými poruchami chování.

Tabulka 4: Kategorie výzkumu, 1. část

Název kategorie	Konkretizace	Příklady otázek	Příklady výpovědí respondentů
Motivace k pěstounství	Důvody pěstounů k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče.	<p>Co Vás motivovalo či přimělo stát se pěstouny?</p> <p>Znáš důvod, proč jsi u pěstounů? Pokud ano, povíš mi ho?</p>	<p>„Vážná nemoc a následná smrt chlapcova otce a nezáměr jiných členů rodiny.“</p> <p>„Byly jsme v klokánku, protože nás máma mlátila.“</p>
Odhalení nespecifických poruch chování	Jakým způsobem byly u dětí v PP zjištěny nespecifické poruchy chování.	<p>Jak jste si toho všimli, že má problémy s chováním?</p> <p>Všimli si toho i pedagogové ve škole?</p> <p>Objevily se problémy s chováním ještě před tím, než jste si ho/ji vzali do pěstounské péče?</p> <p>Myslíš si, že se občas chováš jinak, než bys měl/a? Pokud ano, jak?</p>	<p>„Sami jsme to viděli doma, případně jsme to slyšeli i od druhých.“</p> <p>„No jistě, doma to ještě jde, ale ve škole je to katastrofa, přestože má asistentku pedagoga. Navíc učitelé často sami neumí afektivní chování řešit, takže se holka často neúčastní školních výletů, protože již v autobuse nebo na místě konání školní akce je nezvládnutelná.“</p> <p>„Ano, aspiroval na diagnostický ústav. Bylo to dítě ulice.“</p> <p>„Ano chovám, jsem drzý, vulgární a občas agresivní, lžu a často se hádám.“</p>

Zdroj: vlastní

Tabulka 5: Kategorie výzkumu, 2. část

Název kategorie	Konkretizace	Příklady otázek	Příklady výpovědí respondentů
Typy nespecifických poruch chování	Typy nespecifických poruch chování, které se nejčastěji objevují.	S jakými problémy v chování se nejčastěji setkáváte? Co ti dělá největší problém urdit ve svém chování?	„Nejčastěji bojujeme se lhaním a kradením peněz a agresivitou ve škole a dříve i na fotbale, která je nyní již v menším rozsahu.“ „Asi lhaní. Je to pro mě moc složité, protože doma jsem lhal pořád a tam mi to věřili, tak to pořád zkouším.“
Práce s nespecifickými poruchami chování	Styly a prostředky využívané ke zlepšení nespecifických poruch chování	Jakým způsobem pracujete s již vzniklými poruchami chování? Máte nějaký osvědčený výchovný přístup? Spolupracujete s nějakými odborníky? Pokud ano, s jakými? Jak se snažíš nevhodnému chování předcházet? Víš, co ti pomůže se uklidnit a ovládnout své chování?	„Chodili jsme s ním k psychologovi a také výchovný poradce ve škole nám pomáhal.“ „Zachovat klid, ačkoliv to někdy fakt nejde a odejít z místnosti. Pak už jen čas, protože důvod vzniku afektu lze řešit pouze po jeho odeznění, nikdy v něm.“ „Ano, s dětským psychiatrem.“ „Když něco chci říct nebo udělat, musím se nad tím zamyslet dřív, než to udělám nebo řeknu.“ „Ano musím se jít vyběhat a odreagovat na fotbal.“

Zdroj: vlastní

Pěstouni mohou mít nejrůznější motivaci k náhradní rodinné péči. Rodiny, které jsem navštívila, uvedly, že je přiměla náhlá bezvýhodná situace, kdy chlapec příbuzných zůstal sám, ve druhém případě bylo dětem ubližováno, potřebovaly ochránit před vlastní matkou. V obou případech se jedná dle mého názoru o velmi silnou motivaci pěstounů. To bude mít určitě i pozitivní vliv na řešení při projevech poruch chování.

Ve druhé kategorii jsou otázky, které směřují k tomu, jak v rodinách odhalily, že se u dětí projevují nespecifické poruchy chování. Nejčastěji uvádějí projevy agresivity ve škole, v zájmových kroužcích, dále si všimly, že jim chybějí peníze, nebo je nachytali při lži. Myslím si, že díky silné motivaci přijmout dítě a snaze mu pomoci, obě rodiny přímo pojmenovávají problémové chování. Při rozhovorech jsem měla pocit, že nezlomili nad dítětem hůl, že naopak mají snahu hledat cesty, jak mu nejlépe pomoci.

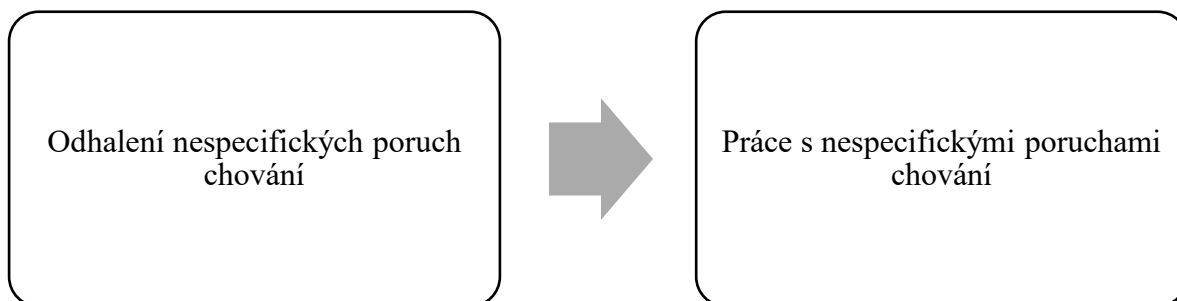
Kategorie Typy nespecifických poruch chování úzce souvisí s obsahem bakalářské práce. Otázky této kategorie vedou k odhalení nejčastějších poruch v náhradních rodinách. Díky zkušenostem pěstounů jsem slyšela několik charakteristik směřujících k určitým typům nespecifických poruch chování jako je lhaní, agresivita a krádež.

Kategorie Práce s nespecifickými poruchami chování úzce souvisí s obsahem bakalářské práce. Je velmi podstatné odhalit vhodný, ale zároveň i nevhodný styl působení na děti s poruchou chování. Je důležité, aby děti samy, ale i jejich pěstouni věděli, co jim pomůže vyvarovat se nevhodnému chování nebo alespoň zmírnit jeho dopady. Při analýze odpovědí se mi potvrdilo, že pěstouni vědí nebo tuší, na koho se obrátit, s kým spolupracovat, jak dítě nasměrovat jinam.

Pro úplnou analýzu jsem porovnávala jednotlivé kategorie z hlediska provázanosti, vztahu mezi nimi.

Vliv kategorie „Odhalení nespecifických poruch chování“ na kategorii „Práce s nespecifickými poruchami chování“

Obrázek 1: Vliv „Odhalení nespecifických poruch chování“ na „Práce s nespecifickými poruchami chování“

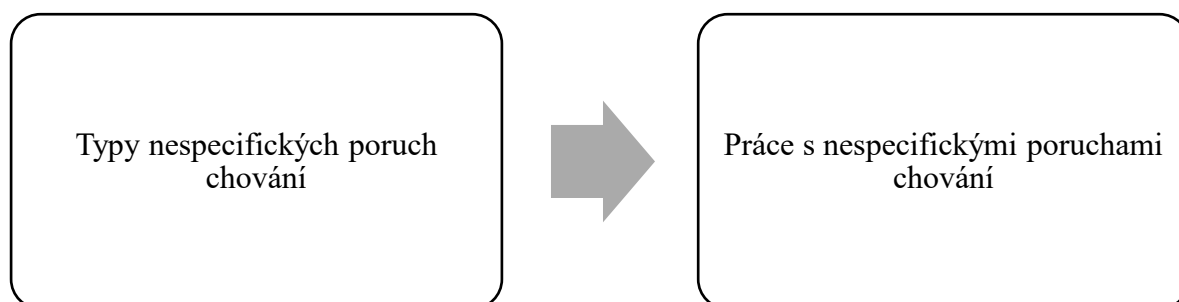

Zdroj: vlastní

Odhalení nespecifických poruch chování má vliv na kategorii Práce s nespecifickými poruchami chování. U těchto dvou kategorií je jasná provázanost. Vliv kategorie „Odhalení nespecifických poruch chování“ na kategorii „Práce s nespecifickými poruchami chování“ je podstatný pro diagnostiku, pro další postupy, jak se bude s dítětem pracovat, jaký bude způsob prevence, jak zabránit negativnímu vývoji jedince nebo případně recidivě a podpořit jeho resocializaci. Důležité je i vlastní sebeuvědomování si, připustit si, že jeho chování odrazuje společnost, začíná být nepochopitelné, dokonce vulgární a agresivní. Uvědomění mu dovolí najít cestu, jak s poruchou pracovat, popřípadě jak jí předejít.

Vliv kategorie „Typy nespecifických poruch chování“ na kategorii „Práce s nespecifickými poruchami chování“

Obrázek 2: Vliv „Typy nespecifických poruch chování“ na „Práce s nespecifickými poruchami chování“

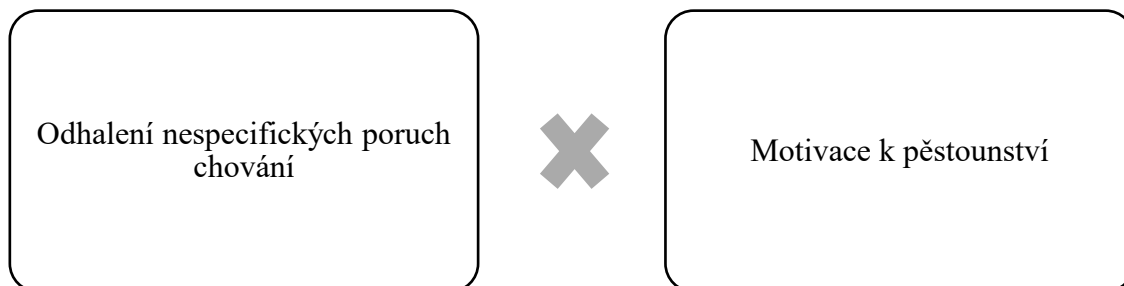

Zdroj: vlastní

S každou jednou konkrétní poruchou je potřeba pracovat pro ni specifickým způsobem. To v reálném případě znamená, že pokud dítě lže, netrestáme ho za to, že lže, ale naopak připomínáme, že pokud řekne pravdu, nebude potrestané a zmíníme, že víme, že nemluví pravdu. Pokud dítě vzdoruje a má výbuch vzteku, tak není dobré v dané situaci nic řešit, je potřeba zachovat chladnou hlavu a dát dítěti prostor, a tak nejednat v afektu. U výpovědí respondentů se dá vyzorovat, že na již zjištěné poruchy chování mají pěstouni osvědčený způsob, jak s dítětem a konkrétní poruchou pracovat, či jak ji dokonce předcházet.

Vliv kategorie „Odhalení nespecifických poruch chování“ na kategorii „Motivace k pěstounství“

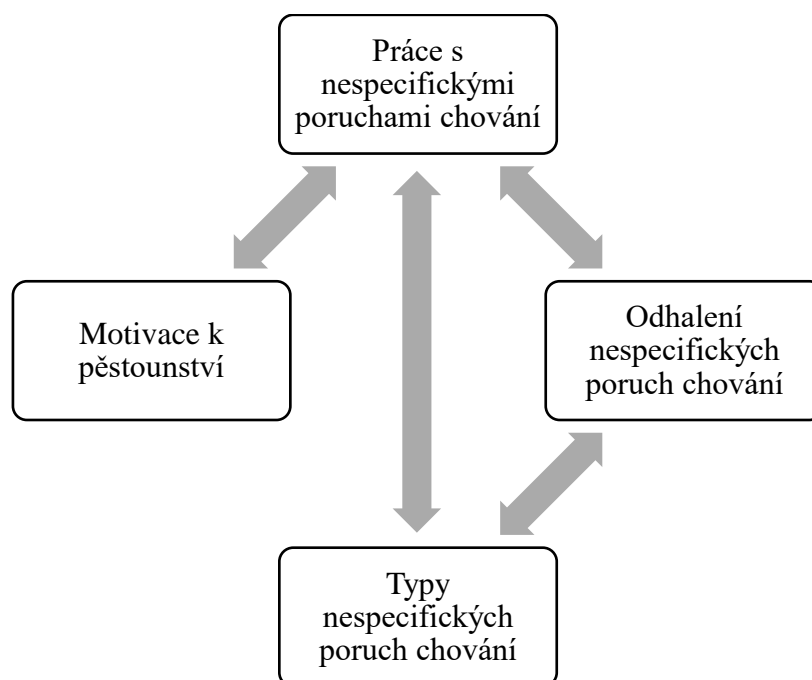
Obrázek 3: Vliv „Odhalení nespecifických poruch chování“ na „Motivace k pěstounství“

Zdroj: vlastní

Kategorie „Odhalení nespecifických poruch chování“ nemá vliv na kategorii „Motivace k pěstounství“, jelikož zjištěné nespecifické poruchy chování nijak neovlivnily zájemce o pěstounství. Mezi těmito zmíněnými kategoriemi tedy neexistuje žádná přímá úměrnost. To dokazují hned obě rodiny, které při rozhovoru uvedly, že o poruchách chování věděly ještě dříve před tím, než si děti osvojily. Zároveň na základě výpovědí můžeme zjistit, že jedna respondentka si společně s manželem vzala do péče tři sestry poznamenané syndromem CAN, přestože byla dopředu upozorněna na problematické chování dívek. Respondentka, pravděpodobně díky své práci terénní pracovníce v sociálních službách FOD, byla vytipována právě pro tři děvčátka s handicapem, ačkoliv jejich začátky nebyly nijak lehké, dnes po letech již ví, jak s děvčaty a jejich poruchami pracovat.

Obrázek 4: Grafické znázornění interakcí mezi jednotlivými kategoriemi

Zdroj: vlastní

Kategorie „Práce s nespécifickými poruchami chování“ je ve vztahu k dalším třem zbývajícím kategoriím. Mezi kategorií „Práce s nespécifickými poruchami chování“ a „Motivace k pěstounství“ je vztah následující. Z předchozích vzájemných vlivů již víme, že mezi kategorií „Motivace k pěstounství“ a kategorií „Odhalení nespécifických poruch chování“ není žádný vztah, protože si manželské páry děti či dítě vzaly do pěstounské péče, i když o poruchách chování dítěte věděly, což neguje vztah mezi zmíněnými kategoriemi. Mezi kategorií „Motivace k pěstounství“ a „Práce s nespécifickými poruchami chování“ je vzájemný vztah. Jelikož budoucí pěstouni věděli o poruchách chování u dětí, tak měli možnost zjistit informace o dané problematice a připravit se na budoucnost s dětmi, které mají nespécifickou poruchu chování. Předchozí motivace a příprava a to jakákoliv, se později může pozitivně odrazit na zvládnání poruch.

Kategorie „Práce s nespécifickými poruchami chování“ má vliv na „Typy nespécifických poruch chování“ následující. Pokud pěstouni vědí, jaké typy poruch se u daného dítěte nejčastěji objevují, tak se s tím již snadněji pracuje. Pěstouni již po čase vědí, jak nevhodnému chování přecházet, jak jej mírnit nebo ho úplně eliminovat.

Kategorie „Práce s nespécifickými poruchami chování“ je ve vztahu s kategorií „Odhalení nespécifických poruch chování“ a to takovém, že pokud jsou poruchy chování včas zjištěné a pracuje se s nimi, dají se lépe eliminovat nebo alespoň zmírnit. Včasná diagnóza

a následné vyhledání vhodné pomoci od odborníků má také velmi pozitivní vliv na nespecifické poruchy chování.

Zároveň kategorie „Odhalení nespecifických poruch chování“ je ve vztahu s kategorií „Typy nespecifických poruch chování“. Tento vztah úzce souvisí již se zmíněným včasným diagnostikováním, které se pozitivně promítne do následujícího řešení poruch. Pokud je dítěti zjištěna porucha chování, tak je také dáno, se kterými oblastmi má dítě největší problém. Když pěstouni na základě diagnostiky vědí, s čím má dítě největší obtíže ve svém chování, tak je mnohem snazší se na takové chování soustředit a pracovat s ním, následně mu předcházet, eliminovat jej.

6.1 Interpretace výsledků

Nejdříve připomenu, že hlavním cílem výzkumu je analyzovat nespecifické poruchy chování u dětí v náhradní rodinné péči a zjistit tak, které poruchy se v těchto rodinách vyskytují nejčastěji. V logické návaznosti jsou stanoveny i dílčí cíle – objasnit, jak se pěstouni snaží nespecifickým poruchám chování předcházet a také zjistit, zda se pěstounům daří nespecifické poruchy chování řešit.

Prvním a druhým respondentem se stal manželský pár zastoupený ženou a osmnáctiletý chlapec. Pěstouni mají pátým rokem pouze tohoto jednoho chlapce v péči. Mezi pěstouny a dítětem je příbuzenský vztah. Přijali jej v době, kdy již měli sami vlastní děti. Chlapec byl odebrán biologické rodině, když mu bylo 12 let, je českého etnika a jeho zdravotní stav je dobrý.

Třetím a čtvrtým respondentem se stal manželský pár, opět zastoupený ženou, a dvanáctiletá dívka. Pěstouni mají přes deset let jednoho chlapce v péči a před sedmi roky se stali pěstouny tří dívek. Mezi pěstouny a dětmi není příbuzenský vztah. Přijali je, když čtyři z jejich pěti biologických dětí odešly z domu. Nejprve přijali z dětského domova čtyřletého chlapce romského etnika, později byli vytipováni pro tři sestřičky českého etnika. Jedné dívce byly 4 roky a dvojčatům 5 let. Zdravotní stav chlapce je dobrý, ale děvčata jsou poznamenána syndromem CAN. Manželský pár byl děvčatům vytipovaný nejspíše z důvodu zkušenosti s touto problematikou. Paní byla v té době zaměstnaná jako terénní pracovník v sociálních službách pro Fond ohrožených dětí.

Metodou polostrukturovaného rozhovoru byly získány odpovědi na otázky, které byly rozděleny do čtyř kategorií.

V rámci kategorie „Motivace k pěstounství“ byly zmíněny důvody pěstounů k přijetí dítěte či dětí do náhradní rodinné péče. Motiv obou rodin byl rozlišný, ale cílem obou rodin byla určitá pomoc dětem a to v případě příbuzenské i klasické pěstounské péče. „*K pěstounské péči nás přiměla vážná nemoc a následná smrt chlapcova otce a nezáměr jiných členů rodiny. Bylo potřeba jednat rychle, aby nemusel jít do dětského domova.*“ Dalšími důvody byla dostatečná kapacita a síla na vychovávání ještě dalších dětí. „*Čtyři z našich pěti biologických dětí dospěly a odešly z domu. Doma nám zůstal tehdy osmiletý syn. Řekli jsme si, že by bylo fajn a v našich silách, přijmout a vychovat ještě nějakého parťáka.*“ Děti vyličily důvod své existence u pěstounů naprosto bez servítek. „*Byly jsme v klokánku, protože nás máma mlátila.*“ Chlapec uvedl: „*... zemřel mi rodič a druhý neměl moc zájem se o mně starat.*“ V obou případech se děti dostaly na rozcestí a měly štěstí, že tu byli lidé, kteří měli velmi silnou motivaci k přijetí dítěte, u něhož se předpokládají některé poruchy chování.

V rámci kategorie „Odhalení nespecifických poruch chování“ bylo zmíněno za jakých okolností se pěstouni o poruchách u dětí dozvěděli. Prostřednictvím rozhovoru bylo zjišťováno, zda o poruchách chování pěstouni věděli ještě dříve, než si dítě vzali. „*Ano, aspiroval na diagnostický ústav. Bylo to dítě ulice.*“ Chlapec sám uvádí: „*... Říkali, že jsem drzý a vulgární. No prostě, že jsem sígr.*“ Pěstouni se však domnívali, že bude v jejich silách to zvládnout. „*Byli jsme upozorněni na náročnost dítěte, ale byla malá a nebylo to tak složité jako dnes.*“ Zároveň bylo zmíněno, jak byly odhaleny problémy s chováním. „*Sami jsme to viděli doma, případně jsme to slyšeli i od druhých.*“ Druhá pěstounka uvedla: „*Nevšiml by si snad jen slepý a hluchý. Neposlouchá, je drzý, sprostý.*“ Líbilo se mi jak obě pěstounky, ale i děti mluvily otevřeně. Pěstouni byli dotazováni, zda si poruch chování všimli i pedagogové. „*No jistě, doma to ještě jde, ale ve škole je to katastrofa, přestože má asistentku pedagoga. Navíc učitelé často sami neumí afektivní chování řešit, takže se holka často neúčastní školních výletů, protože již v autobuse nebo na místě konání školní akce je nezvládnutelná.*“ Samotné děti dokázaly zmínit, že se chovají jinak, než by měly. „*Jo chovám, ale dělám to, i když nechci. Máma říká, že se chovám jako koza, ale kozy se tak nechovají.*“ Chlapec uvádí: „*Ano chovám, jsem drzý, vulgární a občas agresivní, lžu a často se hádám.*“ Z rozhovorů také vzešlo, že děti vnímají, že si okolí na jejich chování stěžuje. „*Ano, stěžovali si učitelé ze školy a asi jednou i jeden kamarád.*“ Dívka uvedla: „*Jo, paní učitelka volá mámě a stěžuje si na mě, že jsem sprostá a pořád něco.*“ Tyto odpovědi potvrdily má úvodní slova, že řešení poruch chování u dětí je velmi citlivé a aktuální zejména směrem k pedagogům, k inkluzi na školách.

V rámci kategorie „Typy nespecifických poruch chování“ vyvstaly typy nespecifických poruch chování, které se v rodinách respondentů nejčastěji objevují. *„Úplně nejčastěji se setkáváme s výbuchy vzteku, nezvládnutím afektů, drzým a sprostým chováním, vzdorovitostí, pak taky se sebepoškočováním, útoky z domova, lhaním a několikrát už i s krádeží.“*, uvedla jedna z pěstunek. *„Nejčastěji bojujeme se lhaním a kradením peněz a agresivitou ve škole a dříve i na fotbale, která je nyní již v menším rozsahu.“*, uvádí druhá pěstounka. Z těchto výpovědí by se dalo usoudit, že se nejčastěji v těchto rodinách potýkají se lhaním, výbuchy vzteku neboli agresivitou a obě také zmiňují krádež. Na to, jak děti vnímají své chování odpověděly následovně: *„Jak kdy, občas jsem chvíli hodný, pak dokážu být i zlý.“* a *„Neumím ho zastavit.“*, uvedla dívka. Prostřednictvím otázky: *„Co ti dělá největší problém uřídit ve svém chování?“* bylo od dětí zjištěno následující: *„Výbuchy a pak mi vadí, že na mě všichni koukají a je to ještě horší.“* Chlapec zmínil: *„Asi lhaní. Je to pro mě moc složité, protože doma jsem lhal pořád a tam mi to věřili, tak to pořád zkouším.“*

V rámci kategorie „Práce s nespecifickými poruchami chování“ bylo zjištěno, jaké postupy a metody pěstouni, ale i samotné děti podstupují, aby nevhodné chování zmírnily nebo mu úplně předešly. Z výpovědí obou pěstunek je zřejmé, že je potřeba dítěti, ale i sami sobě dát čas na uklidnění a nikdy nejednat v afektu. Z obou výpovědí je patrné, že pěstounky se nejvíce snaží o předcházení jakémukoliv nevhodnému chování. *„Když lže, tak mu řekneme, že víme, že nemluví pravdu a až si o tom bude chtít promluvit, ať přijde. Po poslední krádeži a následném zapírání jsme si domů pořídili trezor a nenecháváme již peněženky doma volně ležet.“*, uvádí jedna z pěstunek. Druhá dokonce uvádí: *„Po letech již alespoň z části víme, co ji k amoku přivede, takže se celkem úspěšně dokážeme výbuchům vyhnout.“* Na otázku, jak pracují s již vzniklými poruchami vypovídá respondentka: *„Velmi záleží na tom, proč vznikly. Zda je to v začátku a vidím, že je dítě zvládne nebo ne. Pokud ne, odvedím, popřípadě odtáhnu ji do jejího pokoje a nechám ji tam, dokud nepřijde sama. Někdy to trvá pár minut a někdy půl dne. Někdy jen sedí a ječí, někdy mlátí do věcí a demoluje pokoj. Je to různé.“* Druhá respondentka zmiňuje efektivní spolupráci s dětským psychologem a výchovným poradcem ve škole. Na druhé straně však druhá pěstounka uvádí, že až na léky, které dívka dostává, žádný pokrok díky spolupráci s dětským psychiatrem nevidí. Nejvíce se pěstounkám osvědčilo zachovat klid, dát si čas a v klidu si o tom s dítětem promluvit. Z předchozích otázek jsme již zjistili, že děti si uvědomí své nevhodné chování a prostřednictvím této kategorie se dozvídáme, že si dokáží i uvědomit, co jim pomůže uklidnit a třeba i ovládnout své chování. *„... musím se jít vyběhat a odreagovat na fotbal.“*, uvádí chlapec. Dívka zmiňuje, že největší motivací pro to, aby ovládla své chování, je že by nejela na výlet, kdyby se chovala nevhodně.

Metodou komparace a následnou syntézou byly porovnány i vztahy mezi jednotlivými kategoriemi.

Výsledky výzkumu, tedy analýzy nespecifických poruch chování u dětí v péči ve dvou náhradních rodinách v Karlovarském kraji, korespondují s teoretickou částí této práce. Nejčastějšími nespecifickými poruchami chování jsou lhaní, agresivita a krádež. Pěstouni díky silné motivaci přijmout dítě s takovouto poruchou, dokázali poruchy odhalit, pojmenovat, obrátit se pro pomoc na odborníky a sami dokázali nastavit pravidla tak, aby se dítě v rodině cítilo bezpečně a získalo jistotu, že se o ně může kdykoliv opřít.

7 Diskuze

V této části práce budou porovnány výsledky mého výzkumu s výsledky zkoumaných jevů, na něž se bakalářská práce zaměřuje. Pro porovnání poslouží publikace *Vývoj dětí v náhradních formách péče z roku 2011* od Ministerstva práce a sociálních věcí a výsledky výzkumu bakalářské práce z roku 2011 na téma *Nejčastější poruchy chování v náhradní rodinné péči*.

První bude porovnána motivace k pěstounství. V publikaci je uvedeno, že v současné době je důvodem umístění dítěte do NRP zneužívání, zanedbávání a týrání dětí, a to z více jak 50 %.⁹⁹ Na základě polostrukturovaného rozhovoru bylo zjištěno, že důvodem umístění dívky společně se sourozenci do pěstounské péče bylo právě, že se staly obětí syndromu CAN. Kdežto u druhého případu byl chlapec svěřen do pěstounské péče primárně v následku úmrtí otce, což publikace uvádí, že se v současné době příliš nevyskytuje.

Další kategorií k porovnání je odhalení nespecifických poruch chování. V publikaci *Vývoj dětí v náhradních formách péče* se můžeme dočíst, že kvůli nepříznivé minulosti dětí není divu, že mají větší sklony k emočním problémům a problematickému chování obecně. Často právě nezvládnuté chování u dítěte je důvodem umístění dítěte do náhradní péče. Dále zjišťujeme, že na základě výzkumu v 2011 v České republice se vyskytují poruchy chování až u 32 % dětí v pěstounské péči a 30 % dětí v ústavní péči.¹⁰⁰ Prostřednictvím rozhovorů bylo zjištěno, že u dětí se objevily poruchy chování ještě před samotným odebráním z rodiny. Tedy, že jejich život v biologické rodině je ovlivnil natolik, že problémy nepropukly až v pozdějším věku, jak je běžnější nebo na základě změny spojené s pěstounskou péčí.

Třetí kategorií k porovnání jsou typy nespecifických poruch chování, k jejichž porovnání budou využity výsledky výzkumu bakalářské práce na téma *Nejčastější poruchy chování v náhradní rodinné péči*. Autorka bakalářské práce zjišťovala prostřednictvím dotazníku, jaká forma poruch chování u dětí vyskytuje nejčastěji. Ve své práci oslovila celkem 106 respondentů, různého pohlaví a široké věkové škály. Na základě výzkumu zjistila, že 39 respondentů z celkových 106 uvádí lhaní, jako nejčastěji se vyskytující poruchu chování u dětí. Ihned potom 37 respondentů uvádí agrese a 4 respondenti uvádějí krádeže. Na základě výpovědí respondentů mé bakalářské práce bylo zjištěno, že se pěstouni nejčastěji potýkají s již

⁹⁹ PTÁČEK, [Radek, Hana KUŽELOVÁ a Libuše ČELEDVÁ]. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. s. 9. ISBN 9788074210402.

¹⁰⁰ PTÁČEK, [Radek, Hana KUŽELOVÁ a Libuše ČELEDVÁ]. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. s. 9-29. ISBN 9788074210402.

zmíněným lhaním, agresivitou a obě rodiny zmínily krádeže, ačkoliv v jiném rozsahu. Z čehož se dá vyvodit, že výsledek mého výzkumu a výzkumu autorky bakalářské práce Nejčastější poruchy chování v náhradní rodinné péči se shoduje v tom, že nejčastěji se objevují lhaní a agresivita. Výsledky se rozcházejí v oblasti krádeží, které trápí obě mnou oslovené rodiny a ve výzkumu bakalářské práce Nejčastější poruchy chování v NRP se objevují až na spodních příčkách.¹⁰¹

Poslední kategorií k porovnání je práce s nespecifickými poruchami chování. Tuto kategorii bych opět porovnávala s výsledky výzkumu bakalářské práce Nejčastější poruchy chování v NRP. Autorka prostřednictvím dotazníku zjišťuje od respondentů, na koho se nejčastěji obrací rodiče, pokud zjistí, že děti mají nějakou poruchu chování. Celkem 60 respondentů uvádí, že se rodiče obrátí na pedagogicko-psychologickou poradnu, 17 že se neobrádí nikam, 12 že se obrátí na školního psychologa a 11 respondentů se domnívá, že se obrátí na školního výchovného poradce. Na základě výzkumu mé bakalářské práce bylo zjištěno, že moji respondenti spolupracují s dětským psychologem, dětským psychiatrem, dále také školním výchovným poradcem a pedagogicko-psychologickou poradnou, ale jejich spolupráce není nijak intenzivní a byla by nedostačující bez pomoci psychologa či psychiatra. Výsledky výzkumu na základě dotazníku a mého výzkumu prostřednictvím rozhovoru se tedy shodují na školním výchovném poradci a pedagogicko-psychologické poradně, ale rozcházejí se v poskytnutí pomoci od psychologa a psychiatra.¹⁰²

¹⁰¹ KOBZOVÁ, Petra. *Nejčastější poruchy chování v náhradní rodinné péči*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2011, s. 46-50. Dostupné také z: <http://hdl.handle.net/10563/17050>. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Plšková, Alena.

¹⁰² KOBZOVÁ, Petra. *Nejčastější poruchy chování v náhradní rodinné péči*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2011, s. 52. Dostupné také z: <http://hdl.handle.net/10563/17050>. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Plšková, Alena.

Závěr

Při návštěvě pěstounských rodin jsem si uvědomila, jak naléhavé je věnovat se tématu poruch chování u dětí v náhradní péči. Pěstouni jsou ti, kteří přijímají děti s určitým handicapem, a musím říct, že se každý snaží jinak, ale ze všech sil. Snaží se zajistit dítěti klid, jistotu, bezpečí a zároveň mu pomoci, aby do života vstoupil nezatížený špatnými vzorci chování, které jako dítě vnímal, zažil ve své biologické rodině a které vyústily v poruchu chování.

Cílem této práce bylo komplexně zachytit problematiku především nespecifických poruch chování u dětí v náhradní rodinné péči. Tomuto cíli byla podřízena i struktura práce. Má dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část nabídla ve čtyřech hlavních kapitolách stručný a jasný náhled do terminologie poruch chování i náhradní rodinné péče. Vysvětlila především nespecifické poruchy chování, specifické poruchy učení s ohledem na jednotlivá vývojová období dítěte. Praktická část se opírala o teoretický základ první části a výsledky kvantitativního výzkumu, který byl zaměřen na nespecifické poruchy chování u dětí v konkrétních dvou rodinách náhradní péče v Karlovarském kraji. Byly použity metody polostrukturovaného rozhovoru, analýzy, komparace a syntézy.

Výsledky výzkumu, tedy analýzy nespecifických poruch chování u dětí v péči ve dvou náhradních rodinách v Karlovarském kraji, korespondují s teoretickou částí této práce. Nejčastějšími nespecifickými poruchami chování jsou lhaní, agresivita a krádež. Pěstouni díky silné motivaci přijmout dítě s takovou poruchou, dokázali poruchy odhalit, pojmenovat, obrátit se pro pomoc na odborníky a sami dokázali nastavit pravidla tak, aby se dítě v rodině cítilo bezpečně a získalo jistotu, že se o ně může kdykoliv opřít. Nabízí se otázka, zda by stejný průběh měla náhradní ústavní péče o tyto děti. Předpokládám, že v ústavní péči by nebyly některé projevy poruch chování vůbec odhaleny. Třeba se mýlím, nicméně je tu prostor pro napsání jiné práce na stejné nebo podobné téma.

Seznam odborných zdrojů

Literatura

DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATEJČEK. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada, 1997, 187 s. ISBN 8071695874.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, 205 s. ISBN 978-80-7387-014-0.

HUTYROVÁ, Miluše. *Etopedie pro výchovné pracovníky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 45 s. ISBN 80-244-1190-3.

KOBZOVÁ, Petra. *Nejčastější poruchy chování v náhradní rodinné péči*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2011, 61 s. Dostupné také z: <http://hdl.handle.net/10563/17050>. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Plšková, Alena.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009, 152 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2310-5.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2.*, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, 190 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5309-6.

MATEJČEK, Zdeněk. *Dyslexie: specifické poruchy čtení*. 3. upr. a rozš. vyd. Jinočany: H&H, 1995, 269 s. ISBN 808578727X.

MATEJČEK, Zdeněk a Petr RÁČEK. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Editor Jarmila KLÉGROVÁ. Praha: Portál, 2011, 342 s. ISBN 978-80-262-0000-0.

NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče: [vymezení základních pojmů, vývoj náhradní rodinné péče v ČR, zprostředkování náhradní rodinné péče, omyly a mýty, multidisciplinární pohled]*. Praha: Linde, 2012, 94 s. ISBN 978-80-8613191-7.

POKORNÁ, Věra. *Teorie, diagnostika a náprava specifických poruch učení*. Praha: Portál, 1997, 310 s. ISBN 80-7178-135-5.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, 95 s. ISBN 8071780499.

SELIKOWITZ, Mark. *Dyslexie a jiné poruchy učení*. Přeložil Andrea CIVÍNOVÁ. Praha: Grada, 2000, 136 s. ISBN 8071697737.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka, Ivana BINAROVÁ, Kamila HOLÁSKOVÁ, Alena PETROVÁ, Irena PLEVOVÁ a Michaela PUGNEROVÁ. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, 189 s. Studijní texty. ISBN 978-80-244-2433-0.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vydání druhé. Praha: Portál, 2014, 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. Praha: Portál, 2004, 870 s. ISBN 8071788023.

ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD*. 11. vyd. Praha: Portál, 2009, 263 s. ISBN 978-80-7367-514-1.

ZELINKOVÁ, Olga a Miloslav ČEDÍK. *Mám dyslexii: průvodce pro dospívající a dospělé se specifickými poruchami učení*. Praha: Portál, 2013, 139 s. Rádci pro zdraví. ISBN 978-80-262-0349-0.

Internetové zdroje

GOVERNMENT UK. Child adoption. *Gov.uk* [online]. [cit. 2018-03-23]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/child-adoption>

Odbor 21. *Náhradní rodinná péče: Formy náhradní rodinné péče*. In: Ochrana práv dětí [online]. Praha 2: MPSV, 2013, 21. 3. 2013 [cit. 2018-03-19]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/14501>

PTÁČEK, [Radek, Hana KUŽELOVÁ a Libuše ČELEDVÁ]. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. ISBN 9788074210402. Dostupné na https://www.mpsv.cz/files/clanky/13150/nahradni_pece.pdf

Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů*, 2014. [cit. 2017-11-05]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>

VYSKOČIL, Filip. *Právní úprava náhradní rodinné péče v České republice* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2014, s. 9 [cit. 2018-03-23].

Dostupné z: http://docplayer.cz/1289015-Mgr-filip-vyskocil-pravni-uprava-nahradni-rodinne-pece-v-ceske-republice.html#show_full_text

Legislativa

ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů*.

Seznam zkratek

Tabulka 6: Seznam zkratek

MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
tzv.	takzvaně, takzvaný
ADHD	porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou
ADD	porucha pozornosti
apod.	a podobně
syndrom CAN	syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte
např.	například
aj.	a jiné
ad.	a další
tj.	to je
atd.	a tak dále
NRP	náhradní rodinná péče
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
č.	číslo
Sb.	Sbírký
FOD	Fond ohrožených dětí

Zdroj: vlastní

Seznam tabulek

Tabulka 1: Příspěvek na úhradu potřeb dítěte, které je závislé na pomoci jiné fyzické osoby	45
Tabulka 2: Otázky pro rozhovor s pěstouny.....	51
Tabulka 3: Otázky pro rozhovor s dítětem v pěstounské péči.....	52
Tabulka 4: Kategorie výzkumu, 1. část.....	55
Tabulka 5: Kategorie výzkumu, 2. část.....	56
Tabulka 6: Seznam zkratk.....	72

Seznam obrázků

Obrázek 1: Vliv „Odhalení nespecifických poruch chování“ na „Práce s nespecifickými poruchami chování“.....	58
Obrázek 2: Vliv „Typy nespecifických poruch chování“ na „Práce s nespecifickými poruchami chování“	59
Obrázek 3: Vliv „Odhalení nespecifických poruch chování“ na „Motivace k pěstounství“	60
Obrázek 4: Grafické znázornění interakcí mezi jednotlivými kategoriemi.....	61

Seznam příloh

Příloha č. 1: Rozhovor s pěstounem R1

Příloha č. 2: Rozhovor s dítětem v pěstounské péči R2

Příloha č. 3: Rozhovor s pěstounem R3

Příloha č. 4: Rozhovor s dítětem v pěstounské péči R4

Přílohy

Příloha č. 1: Rozhovor s pěstounem R1

Souhlasíte, abych anonymně zveřejnila informace, které mi poskytnete ve své bakalářské práci?

R1: „Ano.“

Kolik je Vám let?

R1: „57 let.“

Jak dlouho jste pěstouny?

R1: „Pět let.“

Máte klasickou nebo příbuzenskou pěstounskou péči?

R1: „Příbuzenskou pěstounskou péči.“

Co Vás motivovalo či přimělo stát se pěstouny?

R1: „K pěstounské péči nás přiměla vážná nemoc a následná smrt chlapcova otce a nezáměr jiných členů rodiny. Bylo potřeba jednat rychle, aby nemusel jít do dětského domova.“

Jaké to pro Vás znamenalo změny, když jste se stali pěstouny?

R1: „Větší zodpovědnost než u biologických dětí. Strach, neustálou kontrolu, hlídání příchodů ze školy, z fotbalů, z brigády, s kým se kamarádí, s kým se schází. Řešení krádeží doma, řešení neustálého lhaní. A hlavně spousta času s učením a v neposlední řadě ustát jeho výbuchy vzteku.“

Myslíte si, že dítě ve Vaší pěstounské péči má problémy s chováním? Pokud ano, jaké?

R1: „Ano má problémy. Lže, bývá agresivní, ve třídě se podílel na šikaně, krade doma peníze a cigarety.“

Jak jste si toho všimli, že má problémy s chováním?

R1: „Sami jsme to viděli doma, případně jsme to slyšeli i od druhých.“

Všimli si toho i pedagogové ve škole?

R1: „Ano, všimli. Když byl na základní škole, tak jsme byli v úzkém kontaktu s mnoha jeho vyučujícími. Nyní je jeho chování na střední škole lepší.“

Objevily se problémy s chováním ještě před tím, než jste si ho vzali do pěstounské péče?

R1: „Ano, aspiroval na diagnostický ústav. Bylo to dítě ulice.“

Jak vnímáte tyto poruchy v chování u dítěte?

R1: „V souvislosti s tím, jakým způsobem žil s rodiči.“

Mívají nějakou spojitost s udržováním kontaktu s biologickými rodiči?

R1: „Než mu otec umřel, tak je matka opustila a nezajímala se o ně. Po smrti otce byl svěřen do pěstounské péče a matka se o něj čtyři roky nezajímala. Nezavolala mu k narozeninám a ani na Vánoce, musel jí volat on, pokud s ní chtěl mluvit. Po těch čtyřech letech se s matkou domluvil, že k ní pojede na pár dnů o prázdninách. Vrátil se s nadšením a po jeho návratu zpět k nám jsme nezaznamenali nijak výraznou změnu v chování. Jen se nám zdálo, že matka mu po celou dobu vyprávěla o nás hlouposti a v něm se to mlátilo.“

S jakými problémy v chování se nejčastěji setkáváte?

R1: „Nejčastěji bojujeme se lhaním a kradením peněz a agresivitou ve škole a dříve i na fotbale, která je nyní již v menším rozsahu.“

Jak se jim snažíte předcházet?

R1: „Když lže, tak mu řekneme, že víme, že nemluví pravdu a až si o tom bude chtít promluvit, ať přijde. Po poslední krádeži a následném zapírání jsme si domů pořídili trezor a nenecháváme již peněženky doma volně ležet.“

Jakým způsobem pracujete s již vzniklými poruchami chování?

R1: „Chodili jsme s ním k psychologovi a také výchovný poradce ve škole nám pomáhal.“

Máte nějaký osvědčený výchovný přístup?

R1: „Mluvit s ním o tom, řešit příkladem.“

Pozorujete určitou spojitost mezi poruchami chování a specifickými poruchami učení? Pokud ano, jakou?

R1: „Ano, má diagnostikované specifické poruchy učení, dyslexii, dysgrafii a dysortografii. Je nesoustředěný a jelikož se s ním nikdo neučil, nemá zvládnuté základy, a tak není na čem stavět. Myslím si, že častý neúspěch ve škole je jeden ze spouštěčů jeho amoků.“

Spolupracujete s nějakými odborníky? Pokud ano, s jakými?

R1: „Ano, spolupracujeme s pedagogicko-psychologickou poradnou, psychologem, výchovným poradcem případně sociální pracovníci.“

Jaké jsou výsledky vaší spolupráce?

R1: „Dobré, klukovi moc pomohl psycholog.“

Jaká je vize do budoucna?

R1: „Z budoucnosti mám strach. Bojím se, že u něj stále převažuje způsob života s jeho rodiči, kde se mohlo všechno a absolutně chyběly povinnosti, především hospodaření s penězi. Po výplatě se chodilo na jídlo do restaurace a kupovaly se drahé věci, když peníze došly, tak se téměř nejedlo a půjčovaly se peníze, půjčky se nesplácely a lepily se dalšími půjčkami. Kluk sám neumí vůbec s penězi hospodařit, ačkoliv je plnoletý a vedeme ho k tomu již od té doby, co je u nás.“

Příloha č. 2: Rozhovor s dítětem v pěstounské péči R2

Souhlasíš abych anonymně zveřejnila informace, které mi poskytneš, ve své bakalářské práci?

R2: „Ano.“

Kolik je ti let?

R2: „Je mi 17 let.“

Kolik ti bylo let, když jsi šel do pěstounské péče?

R2: „Bylo mi 12 let.“

Znal jsi své pěstouny dříve, než jsi k nim přišel?

R2: „Ano, teta a můj táta byli sestřenice a bratranec.“

Znáš důvod, proč jsi u pěstounů? Pokud ano, povíš mi ho?

R2: „Ano vím, zemřel mi rodič a druhý neměl moc zájem se o mně starat.“

Jaké to pro tebe znamenalo změny, že jsi šel do pěstounské péče?

R2: „Opustit vše kde jsem vyrůstal a taky opustit svoje kamarády.“

Myslíš si, že se občas chováš jinak, než bys měl? Pokud ano, jak?

R2: „Ano chovám, jsem drzý, vulgární a občas agresivní, lžu a často se hádám.“

Stalo se ti někdy, že si lidé stěžovali na tvé chování? Pokud ano, kdo?

R2: „Ano, stěžovali si učitelé ze školy a asi jednou i jeden kamarád.“

Stěžují si pedagogové pěstounům na tvé chování? Pokud ano, na co konkrétně?

R2: „Stěžují si, že se neučím, jsem vulgární a agresivní.“

Stalo se ti to někdy ještě před tím, než jsi šel do pěstounské péče? Pokud ano, v jakém případě?

R2: „Ano stalo. Říkali, že jsem drzý a vulgární. No prostě, že jsem sígr.“

Jak vnímáš své chování?

R2: „Jak kdy, občas jsem chvíli hodný, pak dokážu být i zlý.“

Zdá se ti, že někdy se chováš lépe a někdy hůře? Pokud ano, víš, čím to je?

R2: „Ano chovám se lépe, když nad sebou popřemýšlím.“

Co ti dělá největší problém uřídit ve svém chování?

R2: „Asi lhaní. Je to pro mě moc složité, protože doma jsem lhal pořád a tam mi to věřili, tak to pořád zkouším.“

Jak se snažíš nevhodnému chování předcházet?

R2: „Když něco chci říct nebo udělat, musím se nad tím zamyslet dřív, než to udělám nebo řeknu.“

Víš, co ti pomůže se uklidnit a ovládnout své chování?

R2: „Ano musím se jít vyběhat a odreagovat na fotbal.“

Myslíš si, že pěstouni ví, jak ti dokázat pomoci ovládnout chování? Pokud ano, dělají to tak?

R2: „Ano ví a dělají to tak. Nechají mě vyvztekat se a pak si se mnou v klidu sednou a promluví si o tom, co se stalo.“

Máš kromě obtíží s chováním ještě nějaké, například ve škole? Pokud ano, jaké?

R2: „Ano, mám dyslexii a dysortografii.“

Spolupracujete na zlepšení svého chování s někým? Pokud ano, víš s kým?

R2: „Spolupracoval jsem s psychologem.“

Vidíš v tom nějaký smysl?

R2: „Ano, hodně mi pomohl.“

Jak vidíš svou budoucnost?

R2: „Chtěl bych se vyučit a najít si práci. To bych si přál asi nejvíc. A taky bych chtěl zůstat u pěstounů, dokud to půjde.“

Příloha č. 3: Rozhovor s pěstouny R3

Souhlasíte, abych anonymně zveřejnila informace, které mi poskytnete ve své bakalářské práci?

R3: „Ano, souhlasím.“

Kolik je Vám let?

R3: „Letos mi bude 50 let.“

Jak dlouho jste pěstouny?

R3: „Přes deset let. Vzali jsme si nejprve chlapce, následně 3 sestřičky.“

Máte klasickou nebo příbuzenskou pěstounskou péči?

R3: „Klasickou pěstounskou péči. Děti máme z dětských domovů“

Co Vás motivovalo či přimělo stát se pěstouny?

R3: „Čtyři z našich pěti biologických dětí dospěly a odešly z domu. Doma nám zůstal tehdy osmiletý syn. Řekli jsme si, že by bylo fajn a v našich silách, přijmout a vychovat ještě nějakého partáka.“

Jaké to pro Vás znamenalo změny, když jste se stali pěstouny?

R3: „Změnilo se úplně všechno. Musela jsem ukončit své zaměstnání a zůstat doma se třemi sestřičkami, s takovým tornádem, které rotovalo naším domem. Ječely, rvaly se, brečely, sebepoškozovaly se, neustále jedly, a to naprosto všechno, co našly. Nepsly a nic neuměly. Přišli jsme o pár přátel, náš společenský život byl na bodu mrazu a čas na sebe s manželem žádný nezbýval. Trvalo to hrozně dlouho, než přišla změna a já myslela, že to nezvládnou, protože situace vypadala, jako trvalý stav. Bylo to děsné...“

Myslíte si, že dítě ve Vaší pěstounské péči má problémy s chováním? Pokud ano, jaké?

R3: „Ano, děvčátko má hendikep a diagnostikovanou poruchu chování.“

Jak jste si toho všimli, že má problémy s chováním?

R3: „Nevšiml by si snad jen slepý a hluchý. Nepsly, je drzá, sprostá.“

Všimli si toho i pedagogové ve škole?

R3: „No jistě, doma to ještě jde, ale ve škole je to katastrofa, přestože má asistentku pedagoga. Navíc učitelé často sami neumí afektivní chování řešit, takže se holka často neúčastní školních výletů, protože již v autobuse nebo na místě konání školní akce je nevládnutelná.“

Objevily se problémy s chováním ještě před tím, než jste si ji vzali do pěstounské péče?

R3: „Byli jsme upozorněni na náročnost dítěte, ale byla malá a nebylo to tak složité jako dnes.“

Jak vnímáte tyto poruchy v chování u dítěte?

R3: „Vnímám je v souvislostech s jejím syndromem CAN, ADHD a lehkou mentální retardací.“

Mívají nějakou spojitost s udržováním kontaktu s biologickými rodiči?

R3: „Ne, holka nemá žádný kontakt s biologickou rodinou. Rodiče byli zbaveni rodičovské odpovědnosti a my jsme jejich poručníci.“

S jakými problémy v chování se nejčastěji setkáváte?

R3: „Úplně nejčastěji se setkáváme s výbuchy vzteku, nevládnutím afektů, drzým a sprostým chováním, vzdorovitostí, pak taky se sebepoškozováním, útekem z domova, lhaním a několikrát už i s krádeží.“

Jak se jim snažíte předcházet?

R3: „Po letech již alespoň z části víme, co ji k amoku přivede, takže se celkem úspěšně dokážeme výbuchům vyhnout.“

Jakým způsobem pracujete s již vzniklými poruchami chování?

R3: „Velmi záleží na tom, proč vznikly. Zda je to v začátku a vidím, že je dítě zvládne nebo ne. Pokud ne, odvedlím, popřípadě odtáhnu ji do jejího pokoje a nechám ji tam, dokud nepřijde sama. Někdy to trvá pár minut a někdy půl dne. Někdy jen sedí a ječí, někdy mlátí do věcí a demoluje pokoj. Je to různé.“

Máte nějaký osvědčený výchovný přístup?

R3: „Zachovat klid, ačkoliv to někdy fakt nejde. A odejít z místnosti. Pak už jen čas, protože důvod vzniku afektu lze řešit pouze po jeho odeznění, nikdy v něm.“

Pozorujete určitou spojitost mezi poruchami chování a specifickými poruchami učení? Pokud ano, jakou?

R3: „Ano, dítě se dostává do stresu a tlaku, a to pak vyvolává neadekvátní chování.“

Spolupracujete s nějakými odborníky? Pokud ano, s jakými?

R3: „Ano, s dětským psychiatrem.“

Jaké jsou výsledky vaší spolupráce?

R3: „Mimo léků, které dostává, abychom vůbec přežili, tak žádné výsledky nevidím.“

Jaká je vize do budoucna?

R3: „Stále jsem optimista. Věřím, že holka bude jednou schopná vést samostatný život, když na ni občas mrknu.“

Příloha č.4: Rozhovor s dítětem v pěstounské péči R4

Souhlasíš abych anonymně zveřejnila informace, které mi poskytneš, ve své bakalářské práci?

R4: „Jo.“

Kolik je ti let?

R4: „12.“

Kolik ti bylo let, když jsi šla do pěstounské péče?

R4: „Nevím, asi 4 roky.“

Znala jsi své pěstouny dříve, než jsi k nim přišla?

R4: „Jo brali si nás.“

Pěstounka R3 doplňuje: „Neznali jsme se, ale když nás pro sestřičky vytipovali, tak jsme zprvu za nimi začali jezdit, později jsme si je brali domů a po přibližně třech měsících jsme si je přivezli napořád.“

Znáš důvod, proč jsi u pěstounů? Pokud ano, povíš mi ho?

R4: „Byly jsme v klokánku, protože nás máma mlátila.“

Jaké to pro tebe znamenalo změny, že jsi šla do pěstounské péče?

R4: „Získala jsem tím mámu a tátu.“

Myslíš si, že se občas chováš jinak, než bys měla? Pokud ano, jak?

R4: „Jo chovám, ale dělám to, i když nechci. Máma říká, že se chovám jako koza, ale kozy se tak nechovají.“

Stalo se ti někdy, že si lidé stěžovali na tvé chování? Pokud ano, kdo?

R4: „Jo stěžovali si. Učitelé, vedoucí na táboře atd.“

Stěžují si pedagogové pěstounům na tvé chování? Pokud ano, na co konkrétně?

R4: „Jo, paní učitelka volá mámě a stěžuje si na mě, že jsem sprostá a pořád něco.“

Stalo se ti to někdy ještě před tím, než jsi šla do pěstounské péče? Pokud ano, v jakém případě?

R4: „Nevím, byli mi 4 roky.“

Jak vnímáš své chování?

R4: „Neumím ho zastavit.“

Zdá se ti, že někdy se chováš lépe a někdy hůře? Pokud ano, víš, čím to je?

R4: „Nevím, asi jsem blbá.“

Co ti dělá největší problém uřídit ve svém chování?

R4: „Výbuchy a pak mi vadí, že na mě všichni koukají a je to ještě horší.“

Jak se snažíš nevhodnému chování předcházet?

R4: „Měla bych se snažit a snažím se.“

Pěstounka R3 doplňuje: „Domnívám se, že není schopná nevhodnému chování předcházet, ale může mu předcházet dospělý člověk – učitel, já a ostatní.“

Víš, co ti pomůže se uklidnit a ovládnout své chování?

R4: „Že nepojedu na výlet se školou.“

Myslíš si, že pěstouni ví, jak ti dokázat pomoci ovládnout chování? Pokud ano, dělají to tak?

R4: „Nevím.“

Pěstounka R3 doplňuje: „Po letech, co je u nás už víme a daří se nám eliminovat nevhodné chování.“

Máš kromě obtíží s chováním ještě nějaké, například ve škole? Pokud ano, jaké?

R4: „Ve škole mi to nejde, nechci procvičovat a všichni se myslí, že jsem blbá.“

Spolupracujete na zlepšení svého chování s někým? Pokud ano, víš s kým?

R4: „Ano, jezdíme k doktorce.“

Pěstounka R3 doplňuje: „Ano, je medikovaná u psychiatra, psychologické sezení opakovaně nezvládla.“

Vidíš v tom nějaký smysl?

R4: „Nevím.“

Jak vidíš svou budoucnost?

R4: „Budu kozařka“

Pěstounka R3 doplňuje: „Sní o kariéře chovatelky koz.“